

JK SZ-akták

A FREGATT KÜLÖNKIADÁSA, 2000 MÁRCIUS

TARTALOMJEGYZÉK

FILMSZEMLE..... 3

„AZ 1936-OS BERLINI OLIMPIÁN SORS ADÁM ARANYÉRMET SZEREZ CSA-PATÁNAK. A DOBOGÓN KÖNNYES SZEMMEL HALLGATJA A HIMNUSZT, MI-KÖZBEN KÉT HOROGKERESZTES ZÁSZLÓ KÖZÖTT FELVONJÁK A MAGYAR LOBOGÓT IS. A VERSENY UTÁN FIGYELMEZTETIK, HOGY HAGYJA EL HAZÁJÁT, MERT NEHÉZ IDŐK KÖVETKEZNEK - NEM BÍZIK A TANÁCSBAN.”
 ☞ RÓZSA DÁVID: EMLÉKEK KORA - A TOLERANCIA ÉVSZÁZADA? (SZABÓ ISTVÁN: A NAPPÉNY ÍZE)..... 4

„...A SZÍNES MOGYORÓMERE MELLETT NÉHA FEKETE-FEHÉR RÉSZEK IS MEGJELENTEK, BENNÜNK BESZÉLGETÉS AZ EGYIK SZÍNÉSSZEL, RENDEZŐI INSTRUKCIÓK A JÁTSZÓTÉRI HOMOKOZÓBAN, ÉLETRE KELT KONYHAFELSZERELÉS.” ☞ DUNKEL PETRA: HELYFOGLALÁS, AVÁGY A MOGYORÓK BEJÖVETELE..... 10

„A RÉGI FILMET ÖRÖKÍTI, ÉLI MEG ÚJRA LÁSZLÓ, S KÉRDÉSES, EM-MA AKAR-E SZEREPELNI BENNE.” ☞ DUNKEL PETRA: A MI SZERELMŰNK..... 12

„...AZ EGÉSZ - A FIÚK MEGJAVULÁSÁT CÉLZÓ - JAVÍTÓINTÉZETESDI SEMMIRE SEM JÓ, MERT MITŐL JAVULNÁNAK MEG? HOGY OLYAN KÖRNYEZETBE RAKJÁK ÖKET, AHOL VELÜK EGYIDŐSEKKEK ÖSSZEZÁRVA MEGTAPASZTALHATJÁK A JÖVŐBELI BŰNSZÓVETKEZET HIERARCHIÁJÁT?” ☞ ADÁM NÓRA: ROSSZFIÚK..... 14

KÖNYV..... 17

☞ PETER TAYLOR: PILÁTUS TESTAMENTUMA..... 18

☞ DUNKEL PETRA: AZ UTOLSÓ PILLANAT..... 20

TÁRLAT..... 23

☞ HASSZÁN TAMÁS-PERITY ILONA-RÓZSA DÁVID: TRENDETTLENSÉG, AVAGY „LAKÁSTREND 2000” A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUMBAN..... 24

FÜGGELÉK..... I

☞ MÉREI BORISZ: A KULTÚRA TÚLÉLÉSÉRT FOLYTATOTT KÜZDELME A HARMADIK ÉVEZRED KÜSZÖBÉN, ÉS AZ OKTATÁS SZEREPE AZ EMBERI MŰVELTSÉG FENNTARTÁSÁBAN..... II

rájuk pedig rendkívül fontos, mert bár formaviláguk idegennek, furcsának tűnhet, ők a holnapi társadalom építőkövei. Ők azok, akik biztosíthatják a harmadik évezredben a kultúra továbbélését. Ezért lényeges az új formák, a tudomány és az ifjúság iránti nyitottság tanítása a jövő iskolarendszerében. Csak akkor van ugyanis jövőnk a harmadik évezredben, ha látótűnket nagymértékben kitágítjuk.

Összegezve a fentieket, elmondható, hogy az oktatás a jövő évezred kultúrájának kulcsa lehet. A helyes irányba való nevelés ugyanis a felszínre tudná hozni a következő nemzedékekben is tudat alatt létező jóságot. Ha az oktatás tehát a kultúrára, a hazafiságra és egyben nemzetköziségre, a hitre és a humanizmusra fektetné a hangsúlyt, akkor a jövő generációi biztosan helyes értékítéletet alkotnának maguknak. És ha ez a helyes értékítélet párosul az emberiséghez alkalmazkodó, és így folyamatosan megújuló kultúrával, akkor a valódi, tiszta, egyetemes emberi műveltség virágozni fog a következő millenniumban. Akkor talán beteljesedik Konrád György optimistának ható mondata, amelyet ő az irodalomra értett, de a kultúra egészére értelmezhető, miszerint: *amíg van szánk, addig van szó is - és akkor szükség van irodalomra.*

JEGYZETEK

¹ Dr. Manfred Wagner – az Egyetemes Történelmi Tudományok professzora (Ausztria)

² Gaál István – magyar író, rendező

³ Németh Gabriella – az Országos Széchenyi Könyvtár könyvtárosa

⁴ Félix Duque – spanyol filozófus

⁵ Petr Bergmann – cseh alternatív művészeti producer

⁶ Irina Popova – az Orosz Művészettörténeti Intézet igazgatóhelyettese

⁷ Kirill Razlogov – az Orosz Kultúrminisztérium igazgatója

⁸ Dennis Marks – brit muzeológus

⁹ Sorin Alexandrescu – román vallástörténész, filozófus

¹⁰ Titos Patrikios – görög költő, szociológus

¹¹ Kazimierz Krzysztofek – lengyel szociológus, professor

¹² Paul Dick – a British Council igazgatója

¹³ Lise DeForce – a belga Kulturális és Ifjúsági Minisztérium munkatársa

Mérei Borisz

FK 32-esték

A FREGATT KÜLÖNKIADÁSA, 2000 MÁRCIUS

☞ Az illusztrációkat készítette: Kerekes Anita

☞ Felelős szerkesztő: Rózsa Dávid

☞ Felelős kiadó: dr. Jóvér-Béla

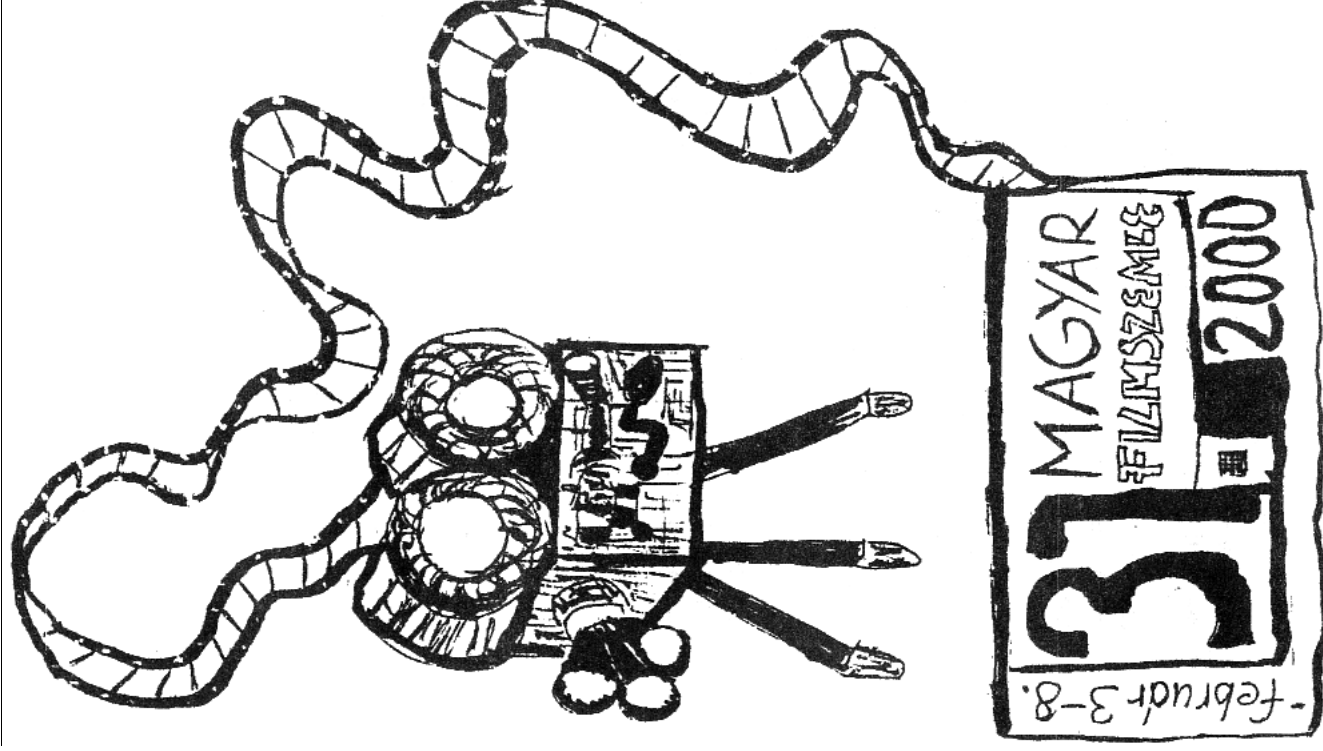
☞ Készült a Fazekas Mihály Gimnáziumban, 120 példányban

bölcséleti tudomány veszélyben manapság, mert a mai ember, mivel a nem megfelelő oktatási rendszer beszűkítette a látásmódját, más idősíkban él. A modern nézőpont az itt és a most világra összpontosít, míg a filozófia az örökkévalóságot vizsgálja. Rá kell tehát venni az embereket, hogy egyetemesebben gondolkodjanak, meg kell értetni velük, hogy a konkrét világnál mélyebb értelmeket keresniük. Ha ezt a célt nem sikerül elérni, akkor az embereknak megint rá kell majd döbenniük, milyen fontos fejlődésük érdekében a kultúra.

Az, hogy az itt-en és a most-on kívül is léteznek elhanyagolhatóan tartalmak, azt a jövő nemzedéke akkor tudja majd megérteni, hogyha az iskolák megtanítják nekik, milyen fontos eleme a kulturált létnek a nyitottság. A jövő emberének, hogy életét teljesnek és boldognak mondhasa, szüksége van arra, hogy minden, még meg nem ismert fogalomhoz bizalommal forduljon, és mindig nyitott legyen az új értékek befogadására. Ennek egyik lényeges mozzanata az új formák iránti nyitottság. Ha elfogadjuk azt, hogy a kultúra támasz önmagunk megismeréséhez, akkor teljesen természetesnek tűnik az, hogy mivel az emberiség fejlődik, a kultúra nagyon képlekeny, rugalmas, és ezért folyton új, ismeretlen, néha extrémnek tűnő formákat ölt. Ezeket a harmadik évezred emberének meg kell tanulni befogadni, a régi, már meglévő formák ismeretében. *Eike Berg*, a német médiaművész értelmezésében a művészet híd az ember racionális, konkrét világa és irracionális világa, fantáziája, álmai, érzései, hallucinációi között. Ezért az ember új, végtelen, virtuális világok megvalósítására törekszik, a mai kor technológiáját felhasználva. Berg például a számítógépen alkot, és nagy hiba, illetve saját korlátosságunk bizonyítéka lenne az ő munkáját nem elfogadni művészetnek. Ugyancsak érdekes példája volt az új formák jelentkezésének *Knud Arne Jürgensen* dán színháztörténész beszámolója a skandináv színházról. Elmondása szerint ez a színház a modernkori életből meríti ihletét; a nordikus darabok a börtönrabok, hajléktalanok, kábító szer-élvezők, neonácik világról szólnak, explicit módon. Így a valós élet és a színház közötti határ megszűnt, és a skandináv színház közönsége ezáltal rengeteg tud tanulni a saját környezetéről, így önmagáról is.

Nagymértékű nyitottság szükséges a tudomány megértéséhez is. Hogy *Paul Dick*¹² angol előadó kifejthette, tudományt kell tanítani az embereknél, hogy ne féljenek tőle. Napjainkban a technológiák hihetetlen gyorsasággal fejlődnek, és nagyon sok információt kell nagy sebességgel feldolgozni, és rendszerezni; ha ezeket nem próbáljuk meg érteni, akkor érthető módon tartunk tőle, pedig a tudomány is az emberiség jövője érdekében fejleszti magát.

Végül, nagymértékű nyitottság szükséges a fiatalok megértéséhez. A társadalomba éppen beilleszkedő nemzedékeknek nagyon fontos, hogy úgy érezzék, megértik és támogatják őket. Amint ezt Petr Bergmann és *Lise DeForce*¹³ is hangsúlyozta, hogy ha hiszünk a fiatalokban, és bizalommal fordulunk hozzájuk, akkor akaratlanul is segítünk nekik. Segíteni a fiataloknak, időt és pénzt szánni

EMLEKEK KORA – A TOLERANCIA ÉVSZÁZADA?

(☞ Szabó István: A napfény íze)

„...amiként különb-különb tájakról és tartományokból jönnek a vendégek, úgy különb-különb példát és fegyvert hoznak magukkal, s mindez az országot díszíti (...). Mert az egy nyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő.”¹ Évezredekkel ezelőtti gondolat; mégis, ezer és tízezer bevándorló adta fel őseitől örökölt névét – és választott helyette magyarosabban hangzót –, hogy ne taszítsa ki a társadalom – a társadalom, amelyhez olyannyira tartozni kívánt. *A Napfény íze* azt az év-százados folyamatot ábrázolja, amelynek során a magyarországi zsidóság megkísérelt beilleszkedni a rendkívül bonyolult és összetett kérdésekkel birakó kárpát-medencei közösségbe.

A zsidó lakosok többsége a lengyel és orosz területeken végbement üldözések elől menekült Magyarországra. A Habsburg Birodalom egyes területeiről – a hátrányos megkülönböztetések miatt – szintén ezrével érkeztek. Mivel az államigazgatásban és a katonaságnál nem helyezkedhettek el (földbirtokot pedig nem kaphattak), megélhetésük egyetlen lehetőségként, kereskedni kezdtek. Az apák örökségét fiaik vitték, fejlesztették tovább.

Nemzedékek

Sonnenschein Manó bevándorolt zsidó apa gyermeke. Rendkívül okos és ügyes üzletember; különleges recept alapján gyártott híres gyógyszer, *A Napfény íze* révén tisztességes vagyon birtokosa lesz. Azt szeretné, ha fiai „többet” érnének el, és tevékenyebben vennének részt az ország életében, mint édesapjuk. Ezért gondosan taníttatja őket, hogy felnőttként értelmeségi pályára léphessenek. Az idősebb fiút, Ignácot, bírónak, míg Gusziátot orvosnak szánja.

Valamivel azonban nem számol: ahhoz, hogy mindketten azzal foglalkozzanak, amivel szeretnének, új nevet kell felvenniük. „Elismerjük, rendkívül tehetséges fiatalember vagy, ezért hajlandóak vagyunk előléptetni téged, és nem firtatjuk többé származásodat – feltéve, hogy nem Sonnenscheinként élsz a továbbiakban.” Megszületik a döntés: a Sonnenschein helyett felveszik a Sors nevet.

Idős apjuk először megrémül (talán sejt valamit), később azonban rájön, hogy a névváltoztatás nem pusztán hobort – létfontosságú a fiai számára, mert ez az egyedüli esélyük arra, hogy Magyarországon kiteljesítsék önmagukat, és megmutassák, valójában mire képesek.

A következő komoly csapást az jelenti, amikor Ignác és Vali nevű unokatestvére bejelentik, hogy rövidesen össze fognak házasodni. Vali csodálatos, magávalragadó egyéniség. Szenvedélyesen szeret élni és szeretni. (Nem csoda, hogy Gusziát olyan segítőkésznek mutatkozik vele szemben...)

Néhány esztendőn belül megszületik Vali és Ignác két gyermeke: István és Ádám.

szesség jöhet létre, és ahogy Dennis Marks mondta, a sokszínűség az, amit Európa tud a világnak nyújtani.

Ahhoz, hogy fel tudják venni a küzdelmet a hamis értékek ellen, az embereknek össze kell fogniuk, segíteniük kell egymást. Egy lehetséges kapocs, ami az embereket össze tudja kapcsolni, az *a hit*. Ezt állítja *Jászay Magda* történész és Gaál István is. Hogyha az iskolák megtanítják az embereket újraértelmezni a hitet, akkor az emberek be fognak tudni pillantani hitük formanyelvé mögé, és meg fogják érteni, hogy tulajdonképpen mindenfajta hit lényege ugyanaz. Ha ez megvalósulna, akkor az emberekből egyrészt kialakulna a tolerancia mások vallása iránt, másrészt önkéntelenül is a kultúrához fordulnának. Hiszen, ismét Gaál Istvánt idézve, a művészet foglalkozik az élet és halál problémájával, és ha az ember meg akarja fejteni érzéseit, vágyait, bizonyos cselekedeteinek mozgatórugóit, akkor azok önkéntelenül is közelebb viszik őt Istenhez. A tudomány a konkrét életünkkel, a művészet az elvont, lelki tartalmainkkal foglalkozik, tehát ha a kultúra nem is ad konkrét választ bizonyos alapvető kérdésekre, segít nekünk abban, hogy ezek a kérdések egyáltalán felvetődjenek, és tudatosodjanak bennünk. Így, a hit hozzásegít minket ahhoz, hogy megjelenjen bennünk saját életfilozófiánk kialakításának igénye; és annak, aki építi a saját életszemléletét, nagy szüksége van a valódi értékeket nyújtó igazi kultúrára. Ezért fontos, hogy az iskolákban legyen lehetőség a hitre nevelni a fiatalokat.

Utolsó sorban, rendkívül lényeges megemlíteni az emberekből *a humanizmust, a toleranciát, a nyitottságot*. Ha ezt mindenki fiataloknál elsajátítja, akkor az emberek képesek lesznek egymás mellett tartalmasan élni. A humanizmus, az emberszeretet elsajátítása azért fontos, mert ha az emberek és népek kölcsönösen tisztelik egymást, akkor kíváncsiság jelenik meg bennünk a másiktól, a másik érzéseiről, és az egymás érzéseit való megértés a művészetben keresztül fog létrejönni; itt megvalósul a művészet „párbeszéd” jellege.

A tolerancia rendkívül sok szintéren kell, hogy megvalósuljon (a vallási és népek közötti kölcsönös megértésről a fentiekben már esett szó). Törekedni kell azonban az egy társadalmon, egy nemzetben belüli, „függőleges” toleranciára is, ezt hangsúlyozta Félix Duque. Meg kell értenie mindenkinek, hogy a társadalmi ranglétrán alatta álló egyéneknek is a szívükben helyes értékek lapulnak; hozzájuk egyszerűen nehezebben jut el a kultúra, és az ő hangjuk is nehezebben jut el a kultúra elítélőjéhez, társadalmi alárendeltségük következtében. Ezért embernek kell tekinteni, és segíteni kell az alattunk levő emberekből, hogy a kultúrában minél többet lehessenek részvevői, és ezáltal a tiszta kultúrában minél szélesebb tömegbázisa legyen. Ahogy a spanyol filozófus mondta, ebben a világban, ahol az emberek versenyben állnak egymással, meg kell tanítani nekik az egymást segítés filozófiáját. Ezzel a vertikális toleranciával és szolidaritással nagymértékben ellensúlyozni lehetne a kultúrának a pénzhez, piachoz való kötöttségét is.

Ami a filozófiát illeti, Félix Duque úgy értelmezi, hogy azért van ez a

társadalmakba, hogy személyiségük, szabadságuk egyetlen lényeges mozzanatától sem kelljen megválniuk. *Marian Luczywo*, lengyel nyelvész pontosan kijelölte, minek a tanítására kellene egy jó iskolának hangsúlyt tennie: ezek a kultúra, a hazafiság, az internacionalizmus, a hit és a humanizmus. Ha ezeket az embereket elsajátítanák, akkor az éppen felnövő generáció boldogabban is élne, és egyben ebből következőleg támogatná a kultúra fejlődését is.

A *kultúra*, különösen az *esztétika* oktatása több szempontból is rendkívül fontos. Az esztétikai nevelés hozzájárulna ahhoz, hogy az emberek új értékrendet vegyenek fel, és így kritikus magatartás alakuljon ki bennük a tömegkultúrával szemben. A jövő generációinak meg kell tanulniuk úgy élni, hogy képesek legyenek a piactól, annak eszméitől elszakadni. Rá kell döbbenniük, hogy nem szabad engedni, annak eszméitől elszakadni. Rá kell döbbenniük, hogy nem szabad engedni, *Benito Righetti* olasz biológus szavaival élve, hogy a technokraták irányítsák életüket. Ha ezt mindenki belátná, akkor, ahogy ezt *Konrád György* megfogalmazta, az emberiség megtisztulása együtt járna a művészetek megtisztulásával. Hiszen ha az ember arányzéréke megerősödik, akkor kevésbé lesz belcsapható, hiszen *önmagának is kevesebbet hazudik*. Ezen kívül, politikai, társadalmi nevelés kell az embereknek, hogy megértsék a demokráciát, amiben élnek, hogy azt a velejéig kihasználva legyen lehetőségük élni; és semmiképp se engedjék, hogy bárki jogtalanul letérhesse lelkük, művészetük szabad szárnyalását.

*Titos Patrikios*¹⁰ szavaival élve, a művészet kettős utazás. A befogadó egyrészt belemélyed a művészet világába, másrészt végtelen hosszú utat tesz meg a saját maga felében. Így rendkívül fontos, hogy meg tudjuk érteni saját magunkat; *Ordai Zsuzsa* művészettörténész szerint kulturális örökségünk nagyon fontos támpont önmagunk megtalálásához. Ezért lényeges megantani az embereket a *hazafiságra*, a *saját kulturális gyökerekhez való feltétlen ragaszkodásra*. Hisz ahogy *Jean-Michel Meurice* francia rendező is mondta, emlékezet nélkül nincs értelme annak, hogy az emberi műveltség már több ezer éve fejlődik. A történelmet, a nemzeti sebeket nem szabad elfelejteni, azokat tudomásul venni, értelmezni kell. Mindenképpen ápolnunk kell nemzeti örökségünket, és ezt a feladatot át kell adnunk a jövő nemzedékének is.

A nemzeti büszkeség, a hazafiság mellett azonban nyitottnak kell lenni mindenkinél más néptörzsek kultúrájának irányában is, hiszen a szabad, nyitott szellemiségű társadalmakra van szükségünk Európának. Ezért kell internacionalizmust oktatni az embereknél, hogy kialakuljon az univerzalista szellem, hiszen így tudunk más népekkel együtt élni. A hazafiság mellett ki kell alakítani egy új, európai tudatot az embereknél, el kell érni azt, hogy mindenki tudja, hogy ő saját állampolgársága mellett „Homo Europeanus” is, *Wolfgang Meissner* szavaival. A globalizáció kérdésére az igazi választ *Kazimierz Krzysztofek*¹¹ adta, amikor egy olyan Európáról beszélt, amelynek minden lakója kulturális kettőséget, dualizmust hordoz magában. Mindenkinél vállálnia kell egyrészt a saját nemzeti identitását, másrészt ennek együtt kell működnie egy globális, népek közötti tudattal. Ebből a képletből igazán változatos európai kulturális ösz-

„Mire lehullanak a falevelek...”

A Sonnenschein-család izgatottan várja az új század eljövetelet. 1900. december 31-én mindnyájan összegyűlnek a szalomban. „A huszadik század a szeretet, igazság és tolerancia évszázada lesz” – mondja Ignác. A történelem azonban megcáfolja kijelentését. 1914. július 28-án kihirdetik Ferenc József szózatát, amelyben hadat üzen Szerbiának. „Ebben a komoly órában tudatában vagyok elhatározásom egész horderejének s a Mindenható előtti felelősségnek. Mindent meggondoltam és megfontoltam” – jelenti ki. Kitor a világháború. Az udvar közli, hogy „mire lehullanak az első falevelek”, befejeződnék a harcok. A hamis pátozzsal zengő szavak azonban nem tudják feledtetni, hogy a korhadtkorrupt államszervezet minden ízében recseg-ropog, s nem sok idő kérdése, hogy mindörökre összeomoljon. A központi hatalmak vereséget szenvednek, és iszonyatosan megbűnhődnek a világnak okozott szenvedéseikért.

István távol kerül feleségétől és gyermekeitől: bíróként frontközbe velenylik. Mire hazatér, életében minden megváltozott. Apja és apjaként tisztelt felséges uralkodója meghalt, felesége pedig beleszeretett Gusztávba. A sikeréhség és a tehetségének köszönhető gyors karrier tehát megbosszulta önmagát. A világháború után a forradalmak kora következik Magyarországon (és a széthullott Monarchia többi államában is). Gusztáv egész életében bírálta a Ferenc József-i államszervezetet, és kezdetektől fogva baloldali eszmékkel rokonszenvezett – komoly szerepet vállal hát a Tanácsköztársaságban, ám ennek bukása után emigrációba kényszerül.

Vali nem követi: ahogyan óvta férjét a Monarchia iránti túlzott hűségétől, úgy nem ért egyet szerelme nézetével és világmérvél. Valahol középen áll, távol az eszméktől: fényképezőgéppel a kezében szemléli az őt körülvevő világot, és nevet a politikán és a politikusokon. Számára csak művészet és emberiség létezik – semmi más.

„Rövid ideig csend...”

Ignác kevéssel éli túl édesanyja halálát; még gyermekei felnőtté válását sem éri meg. Utolsó éveiben teljesen magába zárkózik. Senki nem segíthet rajta, mert ő maga nem akar tovább élni: képtelen túltenni magát ideálisnak képzelt állama megsemmisülésén.

Adám rendkívüli vívóná női ki magát. Ahhoz, hogy nemzetközi eredményeket érjen el, be kell kerülnie a válogatottba. Ehhez Tiszti Klub-beli tagság (és, természetesen, tehetség) szükséges. E szervezethez azonban zsidó származása miatt esélye sincs bejutni – hacsak, nem változtatja meg vallását. Kikecselkedik hát, s ezzel „tovább lép az asszimiláció útján”.²

Eközben súlyos konfliktusba keveredik önmagával: beleszeret fivére feleségébe, Grétába. A fiatal nő ugyan Istvánnal él, de Adámot sokkal többre be-

csüli kezdeményezőkészsége és bátorsága miatt. Férje nem elég izgalmas, titokzatos és tiszteltreméltó személyiség számára.

Az 1936-os berlini olimpián Sors Ádám aranyérmet szerez csapatának. A dobogón könnyes szemmel hallgatja a himnuszt, miközben két horogkeresztes zászló között felvonják a magyar lobogót is. A verseny után figyelmeztetik, hogy hagyja el hazáját, mert nehéz idők következnek – nem bízik a tanácsban. Hiszen béke van. Nem ismeri fel, hogy a legjelentősebb sporteseményt megrendező Harmadik Birodalom csupán a nyugati hatalmak figyelmét, gyanakvását próbálja elaltatni azzal, hogy néhány napra othont ad az olimpiának, s tulajdonképpen most teszteli, mire elegendő a hagyományos német precizitás és gondosság. Sors Ádám diadalmenetben tér haza. Úgy érzi, végre megbecsült tagja a magyar társadalomnak. Eközben azonban úgy átalakul gondolatvilága, hogy néha szinte megvetően nyilatkozik a zsidóságról – kezdi szégyelleni származását.³

A világ nem sejt semmit. 1938 februárjának közepén a következő híradás jelenik meg a magyar sajtóban: „...minden vitán felül áll (...) Ausztria önállósága és függetlensége, továbbá Németország lemondása arról, hogy bármiképpen is beavatkozzék Ausztria belügyeibe. Ausztriának ezekhez a belügyeihez kell számitani többek között az ausztriai törvénytelen nemzeti szocializmus kérdését is.”⁴ Néhány nap múlva hasonló tartalmú címetek olvashatunk: „Az új osztrák-német meggyezés biztosítja Ausztria függetlenségét”, „Szó sincs politikai vagy területi Anschlussról”.⁵ Március 12-én ez áll a címlapon: „Német birodalmi csapatok átlépték az osztrák határt”.⁶ Ekkor már világos, hogy Hitlerrel nem lehet tárgyalni, de a sorozatos szerződésességek ellen még mindig nem tesz senki semmit. Ugyanez történik egy év múlva, Csehszlovákia megszállásakor is.

Magyarországon rövidesen kihirdetik az első zsidótörvényt – a Sors-család döbbenet hallgatja a rádióban a hosszú felsorolást, miben korlátozzák jogukat, s ki kaphat felmentést a törvény alól. Ádám megnyugszik, hiszen olimpiai bajnok, így – elgondolása szerint – sem neki, sem hozzátartozóinak nem eshet bántódása. Kitér a második világháború, és fiával együtt munkaszolgálatra kerül. Valahol az orosz hőmezőkön összeverik, majd félholt testét csuklójánál fogva felkötik egy fára, és vízzel locsolni kezdik a fagypontra alatti hőmérsékleten. Mindezt azért, mert a szadista keretlegény kérdése nem hajlandó azt vállalni, hogy „Sors Ádám zsidó vagyok” – hanem azt hajtogatja: „Sors Ádám olimpiai bajnok, katonatiszt”. Mártírhálálának bemutatása nemcsak azért a „film csúcspontja”, mert „olyan hitvallás a zsidóság asszimilációja (...) mellett, és olyan vádirat a hazai fasizmus ellen, amit nagyon el kellett már mondani”⁷, hanem azért is, mert Szabó István néhány filmkocka segítségével bizonyítja: az emberiség nem keresztények, zsidók, mohamedánok, buddhisták és más felekezetűek közössége kellene, hogy legyen, hanem mindenekelőtt *embereké* – akiknek éppenséggel huszadrangú (és mások számára teljesen közömbös) jellemzőjük, hogy van-e vallásuk, és ha van, milyen.

olvasztókemencéjéből ugyan kikerülne egy új, közös egyetemes műveltség, de a folyamat közben számos kis nép kulturális öröksége tűnne el örökre. Szintén fontos kérdés, hogy a közös világnak közös nyelvre lesz-e szüksége. Hiszen ha igen, akkor az egy nyelv hegemoniáját jelentené; napjainkban is észlelhető például az angol nyelv térhódítása életünk egyre több területén, és ez ugyancsak káros a nemzeti kultúrákra nézve.

A globalizáció problémájára a megoldást a gondolkodók egy másik csoportja nemzeti kincseink előtérbe helyezésében látja, az egységesítés áramlatának ellenében. Gondolkozz globálisan, cselekedj lokálisan, nemzeti szinten – javasolja többek között *Milan Zemko* szlovák történész. Dennis Marks szerint azért van erre szükség, mert valódi, igazán értékes művészeteket pusztít el az embereknek az a tévhite, hogy nemzetek együttműködése egyet jelent a nemzeti értékek semmibe vételével. Ha saját nemzetünk határai között maradunk, akkor azonban megvan a rizikója, hogy az európai egység fel fog darabolódni, hogy nem fogunk tudni egymás mellett élni. Ahogy *Sorin Alexandrescu*⁹ fogalmazta, a különböző törzsek kulturális részleteiben szét fogunk morzsolódni. A kultúrának tehát a globalizáció kérdéseivel is meg kell küzdenie.

A társadalmi értékrend-torzulás, a tömegkultúra térhódítása, a tudomány és művészetek anyagi függése és a globalizáció mind-mind komoly problémákat jelentenek a kultúrának, és megkérdőjelezzik annak továbbélését a harmadik évezredben. Megoldás ezekre a problémákra azonban létezik, ha felismerjük azt, hogy mi azoknak a lényege, a magva. Mind a tudomány, mind a művészetek az emberek által, és az emberekért léteznek. Ezért a megoldás kulcsa is az emberekben, azok hozzáállásában keresendő. A kultúra legfőbb célkitűzése így a jövő évezred küszöbén az kell, hogy legyen, hogy átalakítsa az embereket jellemét, hogy újra alkalmassá tegye őket az igaz műveltség befogadására. A társadalom minden tagjának rá kell döbennie, hogy ő nem csupán egy fogaskerék a kapitalista piac gépezetében, hogy az élet nem csupán a versenyről szól; mindenkinek meg kell értenie, hogy ő egy érző lélek, akinek szüksége van egészséges világszemléletre, szüksége van a valódi értékekre, és ebből kifolyólag az igazi kultúrára is. A kultúra legerősebb fegyvere ebben az oktatás, hiszen az az a színtér, ahol mindenki a legjobban befogadja az új ismereteknek és értékeknek.

Dr. Manfred Wagner beszédében kifejtette, hogy napjainkban komoly probléma van a fiatalság jövőjével. Ennek oka az, hogy a mai oktatás nem követi azokat a változásokat, amelyek életünkben rendkívül gyorsan következnek be. Ezáltal a hiányos és helytelen tanítási beszűkíti a fiatalok látókörét, és így a jövőjét, a lehetőségét is. Ennek következtében egyre kevesebb ember lesz fogékony a kultúra iránt, hiszen ahhoz, természetéből fakadóan, meglehetősen széleskörű rálátás szükséges. A folyamatot megállításához radikális iskolarendszer-változtatás kell. Egy mai, modern iskolának azokat az eszközt kellene terjesztenie, amelyek birtokában a fiatalok úgy tudnának beilleszkedni a felnőtt

nek viszonyulni. *Irina Popová*⁶ megfogalmazásában, a kultúra ideológiai szócso volt, részben a törvények miatt, másrészt meg azért, mert a politikai, egyházi hatalmaktól érkezett a legtöbb megrendelés. A mai társadalmak közegében ez már nem jellemző. A kultúrának ma már nincsenek korlátai, az teljesen független és szabad – vagy mégsem? *Kirill Razlogov*⁷ az üzlet és az alkotás paradoxonáról beszélt, és tett egy rendkívül figyelemre méltó állítást; véleménye szerint a művészetnek ugyan már Oroszországban sem kellett eleget tennie egy csinovnyik kívánságainak, de a kapitalista piac életünkbe való betörésekor feltűnt a színen egy új csinovnyik, a pénz. A piac irányítja a művészeteket, hiszen az a művész tud csak megélni, akinek a munkásságát megfélelőnek tartja egy pénzforrás; és a tudományokat is, hisz csak az a tudós tud kutatásaihoz anyagi fedezetet találni, akinek a szakterületre, vizsgálódására éppen igény van. Tehát a kultúrát a piac befolyásolja, az teregeti a saját medrében; és a nagy probléma az, hogy a piacot egyre kevesebb, főleg amerikai cég irányítja, mondta *Dennis Marks*.⁸ A kultúra jövője tehát egy meglehetősen szűk csoport kezében összpontosul, és ez ellen védekeznünk kell.

Teljesen új értelmezést adott életünknek, értékrendszerünknek és ezáltal a kultúra megítélésének is az a folyamat, ami gyakorlatilag csak az utóbbi húsz évben zajlik aktívan. Napjainkban az egységes Európa van létrejövőben, mind politikailag, mind gazdaságilag. Az egységes piac már egyáltalán nem utópia, Nyugat-Európa nagy részének már közös pénzegysége is van. Felmerül így a kérdés Európa kultúráját illetően. Vajon lesz-e a jövőben értelme beszélni egy közös, európai műveltségről, vagy sok, kis nemzeti kultúra fog létezni egy gazdaságilag és politikailag egységes térségben? Képesek lesznek-e létezni egymás mellett Európa népei, rendkívül mély történelmi sebeikkel együtt úgy, hogy egymás hagyományait tolerálva és befogadva, saját nemzeti örökségüket megőrizték? Ez a kérdés számos problémát vet fel. A kultúra egyes képviselői szerint a jövő a globalizációban rejtezik. A legtöbb tudós ebbe a csoportba tartozik. A tudományos kérdések ugyanis nemzetköziek. *Dr. James Hope* brit biológus kifejtette például, hogy a betegségek, fertőzések, köztük kiemelt helyen a XXI. század nagy kérdése, a HIV-vírus, nemzeti határokat nem ismerő jelenségek. Megoldani őket tehát csak nemzetközi kooperációval lehet. Számos nemzetközi tudományos együttműködési kísérlet vezetett már eredményhez, így a tudományoknak a globalizáció mindenképpen kedvez. Számos más értelmiségi is úgy gondolja, hogy az egysülős-egységesülés folyamata pozitívan befolyásolná az emberi értéktrendek változását; így *Jurij Romanov*, az orosz külügyminisztérium képviselője is, aki úgy érzi, hogy az agresszív nacionalizmussal, és a vallási, etnikai türelmetlenséggel szemben globális kulturális egységre van szükség. Nagyon sok művész fél azonban attól, hogy ez az eddig meglévő kulturális javak kárára menne. Félő ugyanis, hogy ha az emberek úgy próbálnának meg európaivá, világpolgárrá válni, hogy közben elhanyagolják nemzeti hagyományaikat és értékeiket, akkor az európai egység

Magyarországot megszállják a németek. „1944. március 19-e vasárnapra esett. (...) Másnap vártunk: megnézzük, mit csinálnak velünk, megnézzük, mit írnak róluink. Rövid ideig csend volt. Nagyon rövid ideig. Fel kellett varni a sárga csillagot” – meséli évtizedekkel később Heller Agnes.⁸ Októberben hatalomra kerül Szálasi Ferenc és kormánya. „A zsidókérdéssel kapcsolatban, amely az utóbbi hónapok alatt oly sok izgalmat váltott ki úgy a zsidóság, mint egyes zsidóbarát-körökben, kijelentem, hogy a zsidókérdést meg fogjuk oldani. Ez a megoldás – még ha könyörtelen lesz is – olyan lesz, amint azt a zsidóság eddigi és jelenlegi magatartása által megérdemli. (...) Senki önkényes vagy önhatalmú birója a zsidóságnak ne legyen, mert e kérdés megoldása az államhatalom feladata. És ezt a kérdést – nyugodt lehet mindenki – meg fogjuk oldani” – jelenti ki a belügyminiszter.⁹ Budapest rendőrőkapitánya október 18-án kijárási tilalmat rendel el a zsidók számára. Gyálázatos hangnemből írott, uszító és vértiszomszaj cikkek egész sora jelenik meg a lapokban.

Ádám feleségét és idős anyósát elhurcolják. Istvánt, Grétát és fiukat a város ostromának utolsó napjaiban a nyilasok a Dunába lövik.

„Nem Te vagy bezárva...”

A Sors-saládból két ember marad életben: az elnyúlhatatlan Vali és Iván, Ádám fia, aki apja kímhálátá tehetetlenül és szótlánul volt kénytelen végignézni. Visszatért követően a fiú azonnal beáll az Államvédelmi Hatóság kötelekébe. Bosszút akar állni azokon, akik – közvetve vagy közvetlenül – hozzájárultak családjának kiirtásához. Lelkesen szolgálja az új rendszert, egészen addig, amíg nem kéri fel arra, hogy részt vegyen a főnöke ellen indított koncepció perben. Amikor visszakozik, származásával kezdik zsarolni – ekkor végre meghasonlik önmagával, s egy életre kiábrándul a rendszerből. Időközben viszszer Gusztáv, aki harminc esztendő után először látja újra Valit. Reménykedik, de bánattal tölti el mindaz, amit itthon tapasztal: „Bűnösök, akik bünt nélkül egy eszméből” – suttogja a megöregedett és lehiggadt Gusztáv a halálóságyon. (Lényegében ugyanezt a gondolatot fogalmazta meg Kosztolányi Móvister doktora is – persze, jóval korábban –, amikor azt mondta: „Egyetlen ideált se szabad megvalósítani. Akkor vége. Csak maradjon fenn, a felhők között. Úgy hat és úgy él.”) Fontos dologra jön ekkor rá: az, amiben 1919-ben és azután is mindig hitt – a valóságban nem létezik, mert az emberek közötti teljes egyenlőség sohasem fog megvalósulni. Halála azelőtt következik be, mielőtt örökre szakítana a rezsimben való bizakodásával: nyugat-európai összeköttetései miatt szervezkedéssel akarják megvádolni. Iván ‘56 októberében mondott beszéde miatt börtönbe kerül. Vali meglátogatja, és elköszönéskor csak annyit mond: „Ne aggódj. Nem Te vagy bezárva – ők vannak bezárva!” Iván az első a Sorsok közül, aki szembeszáll a hatalommal, feláldozza előmenetelét, és nem hajlandó megfélemlenni annak, aki őt származása, s nem megbízhatósága, tudása

alapján akarja értékelni. Nagyanyját egyedül találja a családi házban: addigi egyetlen állandó társasága, hűséges szolgálója, Kati is elhagyta, mert nem bírta elviselni a hozzájuk beköltöztetett idegenek társaságát.

Vali már csak egyvalamiben reménykedik: hogy sikerül megtalálni *A Napfény* íze receptkönyvét, amit még az első világháború időszakában rejtettek el. A kísérlet azonban kudarcba fullad, így unokájára nem hagyhat mást, mint a házat, és a huszadik század borzalmaival előidéző diktatúrákról megfogalmazott egyszerű, de egyetemes érvényű és igaz – éppen ezért optimista üzenetét: „Mindegyiket ezer évre tervezték...” Vali alakjában ötvöződött eggyé mindaz, ami a második évezred utolsó századában szép és jó volt; Haraszti Miklós szavaival: „Szabó kedvenc fél-lelke (...) a mindvégig jelen lévő, minden életkorában csendesen magabiztos, életerős asszony: Vali, a művész.”¹⁰ Az idős asszony halála előtt Sonnenscheinként nevezi meg magát orvosának – élete utolsó pillanataiban ismét önmagaként, szabadon lélegezhet. Újra vállalhatja azt a nevet, amit még a század legelején „csereált le”, s amelyről azt hitte, megvédelmezi majd minden bajtól.

Iván a család bútorainak bezúzásakor különös dobozkára bukkan, amelyből kihullik egy kicsiny fekete notesz – fel sem figyel rá; számára *A Napfény* íze pusztá legenda, csupán egy a számtalan családi legenda közül. A receptkönyv elvész, ahogy Manó dedápa arany zseborája is eltűnt a börtönben – ám az igazán fontos értékek nem veszték el, és nem is fognak elveszni sohasem.

„Félünk tisztán látni, és félünk, hogy tisztán látnak bennünket” – hallja Iván az ősök üzenetét. A család egyetlen élő tagja úgy dönt, Sorsból visszavátozik Sonnenscheimné; így fejezi ki, hogy a „sorsválasztás: balga mítosz”.¹¹

Kísérletek és kudarcok

Mindhárom Sors-füé engedményt tesz az aktuális rendszernek – ezeket az engedményeket azonban eltérő kényszer-körülmények váltják ki. Ignác bírói karrierjéért, Adám sportolói pályafutásának betetőzéséért, az olimpiai bajnoki címért, míg Iván apja meggyilkolása miatti bosszúvágyából áll a hatalom mellé. Az első Sors-generációnak még csak apáinak nevét kellett feladnia, a másodiknak vallását – adott időszakban azonban mindez kevésnek bizonyult.

Ugyanakkor egyáltalán nem igaz, amit György Péter írt: „az (...) alkalmazkodástörténet Szabó szerint a legjobb esetben heroikus elemeket is tartalmazó csőd”¹² – hiszen *A Napfény íze* azt mutatja be: semmi esetre nem lehet csődnek nevezni, hogy egy teljes évszázadon keresztül senki nem látta előre, mi történik majd 1938 és 1945 között; a tragédia éppen az, hogy egy idő után – minden beilleszkedési kísérlet ellenére – a szélsőséges eszmék felé nyitó hatalom számára *Sors* ugyanúgy *Sonnenschein* maradt, mintha nem változtatott volna nevet. Sors Adám gyilkosait egyáltalán nem érdekelte a név, a vallás, a katonatiszti rang – a zsidót kiirtandó, megsemmisítendő személyként tartották

egy új Babel körvonalazódik éppen; egymást meg nem értő emberek tömegei vagyunk, akik éppen ezért egyre nehezebben tudják megérteni a tudományt és a művészeteket is. A kultúrának a jövőben tehát mindenképpen szembe kell néznie a meg nem értettséggel, és az ebből fakadó keresetlenséggel is, a sikerorientált világban való demoralizálódásunk eredményeképpen.

Mint mindenhol máshol, a profitorientáltság jegyei a kultúra forrásainál is megjelennek. Egyre több az olyan könyvkiadó, színház, stúdió, amelyek fő célja, hogy nagy bevételre tegyenek szert, és ezért olyan könyveket, filmeket adnak ki, amelyek hosszú távú élményt, helyes értékítéletet ugyan nem nyújtanak, de könnyebben emészthetők, gyorsabban eladhatók és ezért nagyobb nyereséget hoznak. Így a kultúra két ágra szakad, a hosszú távú hatást biztosító, valódi élményt kiváltó elit kultúrára, valamint a gyenge minőségű, gyakran üzleti célt szolgáló napjainkban egyre nagyobb teret hódító tömegkultúrára. Hogy a tömegkultúra milyen gyorsan terjed és válik honossá, arra számos példa van. Zanuszi példájával élve, a Titanic kelendőbb, mint egy Fellini-film; *Fullajár Andrea* színész nő pedig arról beszélt, mennyivel többen kíváncsiak napjainkban a látványos show-ra, sok fényt, gyenge humort és híres embereket felvonultató produkciókra, mint a „valódi színházra”. *Németh Gabriella*³ a könyvtárak mai helyzetéről azt mondta, hogy az olvasóközönség igen csekély hányada keresi a minőségi munkákat a középszerű irodalommal szemben, így azok kiadása is ritkább. Az építéset ma, *Félix Duque*⁴ szavaival élve, a funkcionális racionalizmusra törekszik. *Kádár Gergely* grafikus pedig arról nyilatkozott, hogy a tervező grafika ma már csak a kereskedelembe létezik, „vizuális környezetzennyezésnek” nevezve azt a hajdani művészeti ágat, amiben ő munkálkodik. A tömegkultúra önmagában véve nem lenne annyira veszélyes, hiszen a művészetnek vannak eszközei, amivel az kiszűrhető lenne. A probléma az, hogy a modernkori emberek tökéletes táptalajt adnak a nyereségorientált kultúrának. Értékrendünk torz, így a kultúra nem tudja felvenni ezzel a környezetzennyezéssel a versenyt. *Paolo di Stefano*, az *Il Corriera del Sera* kulturális főszerkesztője a kritika, a sekély művészetek kiszűrésének egyik módjáról beszélt. Véleménye szerint a kritika mint műfaj is haldoklik, mert nincsen bázisa; a ma meglévő kritika meglehetősen szubjektív, homályos és elizaposodott. Összegezte tehát, a kultúra képviselőinek komoly küzdelmet kell vívniuk azért, hogy a valódi értékeket felvonultató művészet keressék, és így életképes maradjon. Ahogy ezt *Petr Bergmann*⁵ fogalmazta, a tömegkultúra hatására a természet, és az emberiség ősi gyökerei, hagyományai, műveltsége élet-halál harcot vívnak. És ezt nem szabad hagyni, hisz ez tesz minket emberivé.

Egy másik, rendkívül fontos kérdés, ami megoldásra vár, az, hogy a kultúra mennyire képes függetlenül létezni, illetve mennyire kell annak más hatalmakhoz alkalmazkodnia. A művészetek és a tudományok hosszú időn át a vezető politikai hatalomhoz, a trónhoz, valamint az egyházhoz voltak kénytele-

A KULTÚRA TÚLÉLÉSÉRT FOLYTATOTT KÜZDELME A HARMADIK ÉVEZRED KÜSZÖBÉN, ÉS AZ OKTATÁS SZEREPE AZ EMBERI MŰVELTSÉG FENNTARTÁSÁBAN

Számos művészt és tudóst foglalkoztat manapság a gondolat, hogy milyen lesz a kultúra a harmadik évezredben, lesz-e műveltsége a jövő emberének; szükségünk van-e egyáltalán a kultúrára. Ezek a kérdések kerültek megvitatásra az Olasz Kultúrintézet által szervezett konferencián is, amelyen számos előadó volt ebben a kérdésben meglehetősen pesszimista, és annak a rendkívül absztrakt fogalomnak, amit mi kultúrának nevezünk, a mai értelmezésében és formájában való kihalását jósolták. *Krysztof Zanussi*, lengyel filmrendező kijelentette, hogy a jövőben ki fognak halni a könyvek, és ez nem is baj, hiszen az ideák veszélyesebbek az emberiségre nézve. Véleménye szerint ugyanis a jövő emberének nem kellene elmerengnie létkérdéseken, nem kellene filozofálgatnia, hanem ezen a világon, ezt a földi létet kéne végigjárnia. E kijelentés kapcsán természetesen felvetődik a kérdés, hogy ez valóban így van-e. Mert ha az ember csak a mindennapi életét éli, akkor az életének van-e egyáltalán értelme?

Ha ugyanis Zanussinak igaza van, akkor a kultúra nem életképes ebben a mai világban, és akkor nagyon komoly csatákat kell vívnia most, és a jövőben is ahhoz, hogy fennmaradjon. A mai művészeknek, tudósoknak a legnagyobb kérdése tehát az, hogy a kultúra, azaz a tudományok és művészetek összessége, jelenlegi formájában és értelmezésében meg tud-e birkózni a modernkor kihívásaival. At tud-e alakulni úgy, hogy közben ne veszítsen értékéből és egyetemességéből; másrészt milyen módszerekkel lehet elérni azt, hogy a XXI. század embere is tudatosan keresse a kultúrát, és mindig érezze arra való ráutaltságát. Ennek a kérdésnek a megvizsgálásához először is meg kell érteni, milyen kihívásokkal néz szembe a műveltség ma, a harmadik évezred küszöbén.

Heller Agnes magyar filozófus szerint az európai régió jelenére és közeli jövőjére a politikai demokratizmus, a technológiai képzelőerő fejlődése és a kapitalista piac terjeszkedése a jellemző. Ez a mi világunk, ez az, amiben élünk, és amihez alkalmazkodnunk kell. Ebben a világban, amit a profit és a piac ural, mindenki a lehető legjobb helyet akarja elfoglalni, és ezért ez a világ hihetetlen mértékben siker- és profitorientált. Mindenki versenyben él a többiekkel szemben, és a küzdelem, a létharc eredményeképpen megváltozik értékrendszerünk, számos elemet veszítünk emberi mivoltunkból. Türelmetlenek vagyunk egymással szemben, hisz a verseny nem ismeri a toleranciát; állandó idő- és energiahiányban szenvedünk, hiszen mindenünket képesek vagyunk beleadni a cél érdekében. Ezért ez a világ, jelenlegi értékrendjével, nem megfelelő közeg a művészet számára. Ugyanis a művészet, *Dr. Manfred Wagner*¹ szavaival élve, párbeszéd emberek között; és a művészetekre időt kell tudni szánni, ami a mai világban igen nehéz feladat. Ahogy *Gaál István*² fogalmazta, a mai, versenyző világban

nyilván, függetlenül minden, előző korszakok államvezetése által adott – és a történelmi kényszerhelyzetek miatt gyakorta elfogadott – lehetőségtől.

Emlékek Kora

A Napfény íze mély és igaz film. Sors Ádám mártírhála és Vali alakja teszi egyetemes érvényű mondanivaló hordozójává. Szereplőinek sorsa néha olyan gyorsasággal változik, akár a Száz év magány lapjain. A legtöbben éppen tablószerűségét, tömörségét, mindent-elmondani-akarását kritizálták: „...hogy valaki (...) egyetlen összefüggő történetbe akarja foglalni több mint száz év magyar és magyar zsidó történelmét, (...) hogy egy film egyszerre nyújtsa négy generáció cselekvő és szenvedő történelmének történelmileg és lélektanilag hi-telesnek szánt példázatos képét, (...) s végül, hogy három generációnak három szimbolikus képviselőjét ugyanaz a színész játssza el (...) – nos, mindennek aztán az a vége, hogy a néző csak a fejét csóválhatja.”¹³

Azt mondom, szükség van erre a filmre. Ne feledkezzünk meg róla. Ha mégis megtennénk, gondoljunk vissza rá, ha – egyszer majd – befejeződik a Történelem, és elkezdődik az Emlékek Kora.

JEGYZETEK

- ¹ István király Intelmei *Magvető: Budapest, 1982., 17. o.*
- ² György Péter: Sorsválasztók *Élet és Irodalom 2000. febr. 11., 3. o.*
- ³ Ahogy György Péter fogalmaz: „...a második nemzedék etikailag már rosszabbul teljesít: szexuális erkölcsi romlanak, maga a bajnok alkalmanként kiabál az egyszerű néppel, beosztottakkal, vadul szidja és lenézi a zsidókat...” – uő: i. m.
- ⁴ Pesti Hírlap *1938. febr. 13., 3. o.*
- ⁵ Pesti Hírlap *1938. febr. 17., 3. o.*
- ⁶ Pesti Hírlap *1938. márc. 12., 1. o.*
- ⁷ Vitányi Iván: Mirről szól *A Napfény íze? Élet és Irodalom 2000. febr. 25., 8. o.*
- ⁸ Heller Ágnes–Kőbányai János: Biciklizó majom *Múlt és Jövő: Budapest, 1998., 35. o.*
- ⁹ Függelenség *1944. okt. 19., 3. o.*
- ¹⁰ Haraszti Miklós: Hívasson esztétát! *Élet és Irodalom 2000. febr. 25., 7. o.*
- ¹¹ Ungvári Tamás: Választott sors? *Élet és Irodalom 2000. márc. 10., 6. o.*
- ¹² György Péter: i. m.
- ¹³ Margócsy István: A kép-mutogató *Filmvilág 2000. 3. sz., 18. o.*

Agnes Dóvid

HELYFOGLALÁS, AVAGY A MOGYORÓK BEJÖVETELE(☞ **Rendezte: Szőke András**)

A film – címe alapján is – olyan tipikus „hát..., érdekes” alkotásnak ígért. Kifejezetten szeretem az ilyet. Mit nekem a hollywoodi szupersztárok, a vakító mosolyok és a *happy end*-ek, mikor itt van a Helyfoglalás, aminek a címeben is több ötlet található, mint sok szuperprodukcióban. Más is így gondolkozhatott – vagy az, hogy péntek este még egy-két jegy a márnapi filmre, az ellenkezőjét mutatja?

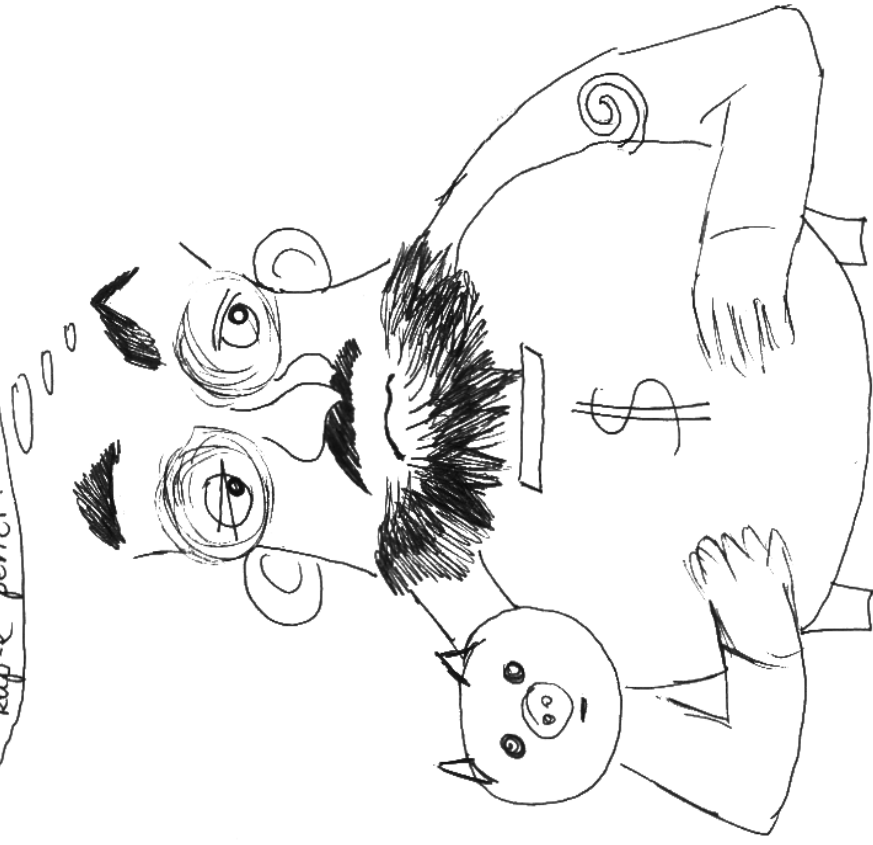
Izgattottan mentem szombaton (ebéd után) a Puskin moziba. A Film-szemle kiadványa azt írta, ez egy romantikus mese. De itt, teszem utólag hozzá, nem szabad egymásra találásos, érzelmes romantikára gondolni. Minden egyes képkockát feszülten figyeltem első sorbeli megfigyelőhelyemről, hogy hűen beszámolhassak róla – ám ez nem olyan egyszerű feladat. Sokat ígért a kezdet: jött a mesélő, elmondta, x ember y nap alatt miből mennyit fogyaszt el. Bizonyos tételeknél derült ki a moziban. Aztán jöttek a mogyorók, sárgára festett hajjal – talán ez is kifejezte összetartozásukat (vagy csak örökletes). Atkeltek a nagy vízen, és helyet foglaltak. Csodás álmot is látott egyikük, találkoztak furcsa idegenekkel, akik már burgereztek, és találtak egy lyukat. De jöttek csapások is. Az ósanya elvetélt, és a mogyorók közé betette lábát a viszály. Nehézségek árán sikerült utódról gondoskodni, az első generáció viszont szép lassan elfogyott. (Illetve, egy szerencsétlen balesetnek hála, gyorsan.) Volt varázsló is, kódmonén fontos használati tárgyakkal – ahogy kell. A díszlet a mezőn kívül néhány apróság: asztal, lavór stb. Voltak visszatérő motívumok is, mint a lőtűfutó küldönc, akinek kamerán túli életéről is kiderült egy s más. Mert a színes mogyorómese mellett néha fekete-fehér részek is megjelentek, bennük beszélgetés az egyik színésszel, rendezői instrukciók a játszótéri homokozóban, életre kelt konyhafelszerelés. (A végén a rendező egy hintában beszél, beszél, beszél.)

A mogyorók hétköznapi figurák, de mégsem azok. Nem az információs világ emberei; magukat, helyüket keresők, akik el tudnak mélni egy gödrön. A film szórakoztató, vannak benne abszurd helyzetek, a szöveg is rejteget jó ötleteket. Leginkább az össze nem illő dolgok közös felbukkanása a komikum forrása. (A film közepén beszél egy operatőr; a rendező a homokozóba felrajzolja elképzeléseit művéről; a híromdót megkérdézik, hány kocsmá van ott, ahol lakik, a másik színész pedig elmondja, hogy ő nem iszik – vágás, következő kép: mikor mit.)

A film (nem bírálatként) azt az érzést kelti, hogy összeállt néhány ember, kimentek terepre, és forgatni kezdtek valamit. X. Y. utasításai és a forgatókönyv mellett a szereplők magukat, saját ötleteiket is belevitték; ha volt egy jó poén, azt is. Pedig a homokozóba lerajzolta a rendező, mit kéne csinálni. Önkeresésről szól a film, közösségről is, a mogyorókról, akik nagyon is helyhez kötöttek, nagyon jellemzőek ránk. Végsősoron minden magyar mogyoró, és minden mo-

A Mecénás

Még jöjjön el kedves
művésem ötswr,
aztán meglátjuk
kap-e pénzt!

gyelmünket: egy vízszintesen körülbelül egy méter hosszú üvegváza tele fehér tulipánokkal. Gyönyörű volt (igaz, nem praktikus – bár ebben az esetben ez nem számít).

A konyhában több érdekességet is felfedeztünk: pultra épített mérleget, tartalmat kijelző és bevásárlólistát készítő hűtőszekrényt, tyúklábmintás ajtókat és inka jelekkel díszített márványoszlopot.

Gyengélkedő hazaiak

A kiállítás külön „szenzációját” jelentették a mai magyar formatervezők munkái. A hozzáértők szerint jelenleg ők hazánk – saját területükön – legjobb designerei. Sajnos, nem áll módunkban képeket bemutatni, pedig többet jelenéneken minden szónál.

A bútorok – talán – leghasználhatóbb darabjai a legidősebb (58 esztendő) tervező, *Diénes Attila** munkái voltak. Ha már a középkortól is olyan, minden praktikumot nélkülöző bútort terveznek, amilyeneket láttunk, nem is tudjuk elképzelni, hogy a fiatal művészek mennyi újító szándékkal rendelkezhetnek... (Azért szociológusok és mémók helyett több fiatal is bemutatott volna – olyanokat, akik legalább értenek valamit a mesterséghez, és képzett-végzett formatervezők.) Szép gondolat, hogy a mai magyar tervezők olcsó anyagokkal dolgoznak; ettől – gondoljuk – a művek is olcsóbbak, a hazai vásárlók pénztárcájához szabottak lesznek. (Bár a többségnek biztosan jobb ízlése van annál, hogy ilyen „formatervezett” és – ráadásul – méregdrága dolgokat vásároljon.)

Több széklet, fotelt is kipróbáltunk, de az egyik azonnal felborult, a másik pedig kis híján beszakadt. Egyetlen valamirevaló ülógarnitúrát találtunk, de a tervező szerint ehhez mindenképpen szükséges egy színes, foltos paraván is, ami úgy nézett ki, mintha különböző színű festékekkel leöntötték volna. Találtunk egy rendkívül szellemes megoldásokkal tarkított, fémcsövekből készült széket is – amit a tervező valószínűleg sohasem próbált ki.

JEGYZET

* Diénes Attila 1942-ben született. 1995-től foglalkozik formatervezéssel. 1997-ben harmadik díjas „A jövő bútora” pályázaton.

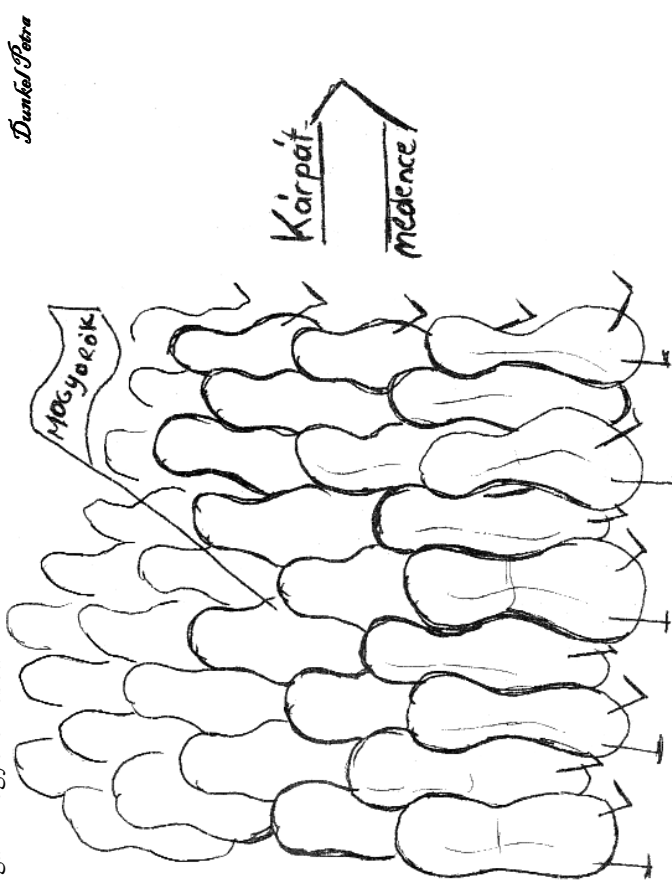
Hasszán Tamás-Pörty István

gyoró magyar. A mezőn elhajtott birkanyájjal, a taliándörögdi tájjal, természetesen egyszerűségével a Helyfoglalás... valószínűleg nem fogja megtölteni a mozikat világszerte; nincs esélye díjakra, de két amerikai film között ide színlapolt – és nem kell aggódni a filmgyártásért, amíg van ilyen lelkes kis csapat.

Nincsenek bonyolult diszletek, smink, jelmezek, de van – írásban nehezen visszaadható – *hangulat*. Jól körülhatárolható benyomás, aminek csak egy eleme a sárgára festett haj és a cím. Viszont ez utóbbi igen fontos, az ember gyakran emiatt választ; míg a könyvnél ott van maga a könyv, esetünkben plakátok, előismeret nélkül kénytelenek vagyunk a címre hagyatkozni.

Kettős évfordulót ünnepelelünk, s egy fontos esemény, a helyfoglalás áll a mű középpontjában. Ennek csak mellékszövegje a sárga szín, a filmművészet visszatérő toposza; mélyrétegű, több szinten kibomló allegóriája a mogyorók bejövetelenek is – bár hajon első látásra kicsit meghökkentő lehet. A film is. Elgondolkoztató, hogy a felszín, a komikum mellett miről szól. Az identifikációséről, arról, hogy a mogyorók miért futottak zsákutcába...

Az egyetemisták, főiskolások zsúrija a Helyfoglalást választotta a Film-szemle legjobb nagyjátékfilmjének; ezek szerint ennek a korosztálynak ez mondta a legtöbbet. Nem meglepő. Kicsit sárga, de a miénk ez a mogyorómese, minden profizmussal és anélkül. Kicsit vidám, kicsit szomorú. Mint egy igazi mese. Komolyan is lehet venni, meg nem is – amennyire a mesét szokás. Egy igazi mogyorómesét.

A MI SZERELMŰNK

(☞ **Rendezte: Pacskovszky József**)

A mi szerelmünk a mi filmünk a szerelemről. Sajátos hangyételő utazás térben és időben.

A romantika más csak a könyveké, meg a kosztümös filmeké? A mi életünköl hiányzik; hiányzik érzéseinkből, kapcsolatainkból – a mi szerelmünköl? A háború előtt a lengyel tengerparton fiatal párt örökít meg a felvétel. A nő a homokba rajzolja a férfi nevének kezdőbetűit, és megígéri, ott lesz minden augusztus ötödikén. S mi a folytatás? Milyen szép: ott ül a férfi a parton – még mindig, évek telhetnek, de ő ott ül, s végül megjön, akire vár. Háború volt, könnyekben sodródtak el egymás mellől az emberek. A nagymama, Eszter, máshoz ment feleségül.

Sok évvel később jön a fiatal, néha fellegekben járó Emmi, hogy kinyomozza, mi lett a történet vége. Ebben segít neki válófélben lévő francia barátja, Alex, valamint egy magyar férfi, László, aki a nyomozáson kívül a lány életében is résztvenne. Kibontakozik az egyik történet, és közben egyre jobban összekeveredik a másik. Felbukkan a francia feleség, Alex folyton gondokkal küszködő lánya is, hogy Emmi kis időre László karjában kössön ki – majd minden kezdődjön előlrol. A kutatásba bekapcsolódik egy lengyel könyvesbolt tulajdonosa is. Négyen mennek a francia kisvárosba, ahonnan Belgiumba vezetnek a szálak. Helyszínről-helyszínré folyik a keresés, összefonódik múlt és jelen, fény derül a régi történetre, de már nem is ez az érdekes. Emmi megtalálja a filmbeli férfi sírját, közben választania kell Alex és László között.

Lassanként válik hangsúlyossá a szerelmi háromszög: a végig meglévő párhuzam a mű végére olvad egybe. A régi filmet örökíti, éli meg újra László, s kérdéses, Emmi akar-e szerepelni benne. A párhuzamok, váltások finom egybejátszása végigkíséri *A mi szerelmünk*-et, akárcsak a visszatérő, múltidéző zongoradallam. Összekapcsolódnak egy ponton, majd újra szétválnak a szálak. A főhősök sorsa motivikusan párhuzamot mutat a filmtöréddel.

Nyomozásról szól a film. Kalandos tényfelárás és etüd a szerelemről – a mi szerelmünköl. Hogyan találhat feleségére a férfi, miután ő évekkal korábban megszökött mással? Vannak helyzetek, amelyekben egy pofon többet mondhat a szavaknál? Komikus epizódfigura a lengyel Grund, de kevésbé komikus története elszökött feleségéről, és az újra megtalált, megfáradt asszony képe. Ha – látszólag – nyom nélkül eltűnik az ember, akit szeretsz, utánamennél-e? – teszi fel a kérdést Eszter története Emminek. Másként – tett-igennel – válaszol erre Grund és László, szó-igennel Emmi, szó-nemmel Alex. A tények nyomokat hagynak; meg lehet fejteni őket. De az igazi titoknak (nem, hogy mi, hanem miért történt a két emberrel) nehezebb a nyomára bukkanni. Egy bejegyzés, egy levél – ez maradt. Mi lett velük? Együtt vannak az adatok, a két életpálya, a körülmények. Háború volt. A jelenkorban – a benzinkút nál állva – mi lesz velük?

A svájciak idén az antik bútorok és modern, egyedi tervezésű szövegeteket ötvozték. A textíliák között is megtalálhatók a különböző stílusok: az osztrák *Backhausen*-, a svájci *Ulf Moritz*-féle bútorszövegetek, de ezek inkább csak színesítik a választékot, mert 2000-ben a szürkés, hűvös északi színek dominálnak.

A tervezők a tradicionális, nemes és minőségi anyagokat részesítik előnyben, s műanyagok helyett fémeket, üveget, fát és márványt alkalmaznak. A bútorok szövegetiben nem az acryl dominál – itt is természetes, natúr anyagokat (mint a gyapjút, a ten, a selyem és a pamut) használnak.

Új fürdőszoba- és nappali-design

Már a fürdő berendezésére és otthonossá tételére is gondolnak a tervezők, de nem úgy, mint ahogy az elmúlt években; akkor ugyanis a színes mosdók és műanyag tartozékok voltak divatban. Szerencsére már itt is egyszerűsödtek a formák, az anyagok változatosabbak és jobb minőségűek lettek. Ilyen például a kiállítás „2000 év” pályázatának győztese, az „Öselemek a digitális században” jelígejű pályamű. A bútorok csak üvegből készülnek – még a fürdőkád és a kandalló is. A kád elsőre törekenynek és kényelmetlennek tűnhet, de a valóságban éppen ellenkezőleg: ebben a sürgő-forgó világban sokkal megnyugtatóbb egy természetes, lágy formájú bútor, mint valami hipermodern, csúcstechnológiájú darab.

A kagylóforma mellett végre alkalmazzák a kerek és szögletes formákat is mosdók esetében. A csapok elsősorban – még mindig – fémből, de ehelyett egyre gyakrabban üvegből készülnek. E területen inkább formai szempontból találhatunk változatosságot: szögleteset, kereket és a kettő kombinációját.

A nappali bútorok között mostanában a japán stílus is divik: alacsony rendezési tárgyak és minta nélküli szövegetek. Az ilyen darabok általában kissé puritánok, de a letisztult formák mégis széppé és hangulatossá teszik. A dohányzóasztalok helyét átvették a szövegetasztalok (tulajdonképpen hatalmas puffok), amelyeket akár ülőalkalmatosságként is használhatunk. Az egyik kiállítónál a jól ismert *Le Corbusier*-fekvőfotel (micsoda újdonság!) is megtalálhatuk – bár az legalább kényelmes és szép is volt...

„Virágzó” konyhabútorok

A kiállításon a virágokra is nagy hangsúlyt fektettek, de nem a nappaliban vagy az étkezőben, hanem a fürdőben és a konyhában. Persze, nem hagyományos vázákba tették őket, hanem a szekrénybe építve vagy egy – külön erre a célra készített – asztalkába voltak beletűzve. A háziasszonyoknak biztos ropant praktikus lehet egy-egy szálanként cserélni a virágokat... Talán ez még nem is annyira fontos, mert nem csak a dolgok praktikus mivolta számít – de ezek, sajnos, még szépek sem voltak. Az egyik váza azonban megragadta fi-

TRENDEITLENISÉG,**AVAGY „LAKÁSTREND 2000” A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUMBAN**

„Jó, jó, szia, kapd be, hari!” – susogja mobiltelefonjába bőrkabátos úriember valamelyik egyszabott kanapé-kollekció kellős közepén. Azért nem ő az egyetlen említésre méltó látogató a Szépművészeti Múzeum „Lakástrend 2000” című tárlatán; mindenestre kortűnet. Ízlelgessük mondatát, és – szigorúan képzeletben, persze – illesszük valahogy a „hagyományos” múzeum-flinghez. Az eredmény kiábrándító.

Március elején – néhány nap erejéig – sznobok vették birtokukba a Hősök terén található impozáns épületet. Belépünk a kiállítócsarnokba. Középen a sztártervező *Stefano Gallizioli* óriási arcképe, valamint életművének legjava: néhány tökéletesen használhatatlan ülőalkalmatosság, valamint egy darab ágyikó.

Amennyiben jól sejtem, rajonganom illenék, és leborulnom formatervezett és százforintos belépőjegy-formátumúra lemeztelenített életünk új ura, a *dizájn* előtt. Hurrá! Hurrá! Végre meg vagyunk tervezve mindnyájan, végre megmondja nekünk valaki, milyen színű polcra tegyük nagymama meggybe-főttjét, és hogyan nézzen ki szappantartó szeparált vécében – különben nem leszünk divatosak, és az életbe' be nem mutatnak bennünket a lakásmagazinban.

Éljünk jól. Legyünk boldogok – forma vagyunk tervezve.

László Dörvöl

Színek és anyagok

Megdöbbenéssel tapasztaltuk, hogy a legújabb irányzatokat bemutató tárlaton hagyományos angol stílbútorok is szerepeltek. Igaz, a kiállítást a Szépművészeti Múzeumban rendezték – azért nem kellett volna ósdi tárgyakat közszemlére tenni. Nincs sok bajunk ezekkel a Tudor-korabeli angol bőrgarnitúrákkal, hiszen otthonosságot sugároznak, de nem éppen a mai trend képviselői.

Szerencsére a német és olasz designerek által készített modern, formatervezett tárgyak is jelen voltak. Az olaszok és franciák inkább a lágyabb formavilágot kedvelik; ezek legfőbb jellemzői: legömbölyített vonalak, puha-süppedős fotelek és mediterrán stílusú, kényelmes kanapék. (A pasztellszínek és némes anyagok nem jelentenek túl nagy újdonságot az olasz piacon.) A – legalábbis a kiállítás-szervezők szerint – legjelentősebb tervezők közé tartozó *Stefano Gallizioli* munkái gyanúsan hasonlítanak a 60-as évek bútoraihoz. Igaz, anyagválasztása igényesebb, és színei is szerényebbek, de bútorainak kényelmetlensége vetekszik a high-tech fémдарabokéival.

A németek inkább a szögletes formák hívei. Szívesebben veszik figyelembe az ergonómiát, mint az esztétikát. Szerencsére már nem használnak erős, ríktó színeket (kivéve néhány „elavultabb” kiállítót) – már ők is az olasz színvilághoz közelednek. A kényelemnél jobban érvényesül a tartósság és célszerűség.

Feszültségekkel teli választát a mi szerelmünk? Biztonság vagy kockázat, a menyasszonyt, asszonyt hátrahagyó keresés? Embereként más a válasz. A két férfit látjuk. Alex visszamegy Párizsba, kibékül párjával; László a filmbeli tengerpartra indul. Mi Emmi válasza? Nyitott a film vége.

A parton várakozó Grundhoz kimegy a felesége. Nem szólunk; a férfi még nem veszi észre a nőt. László egyedül vár. A jelen gyors, kavargó világot, utazását feloldja a zárlat, a kiindulóponttra való visszatérés. Ebben a nyitottságban ugyanakkor nincs mindkét lehetőség egyformán alátámasztva. Romantikus, de kissé motiválatlan is lenne, ha László nem várna egyedül. Hangulatilag el is üt ez a zárókép, a leesendülés az egyre felgyorsuló események után. A befejezés hangulata leng át még néhány – különben a templomban játszódó – jelenetet (ami talán nagyobb szerepet is kaphatott volna a filmben, előkészítve a végső képet).

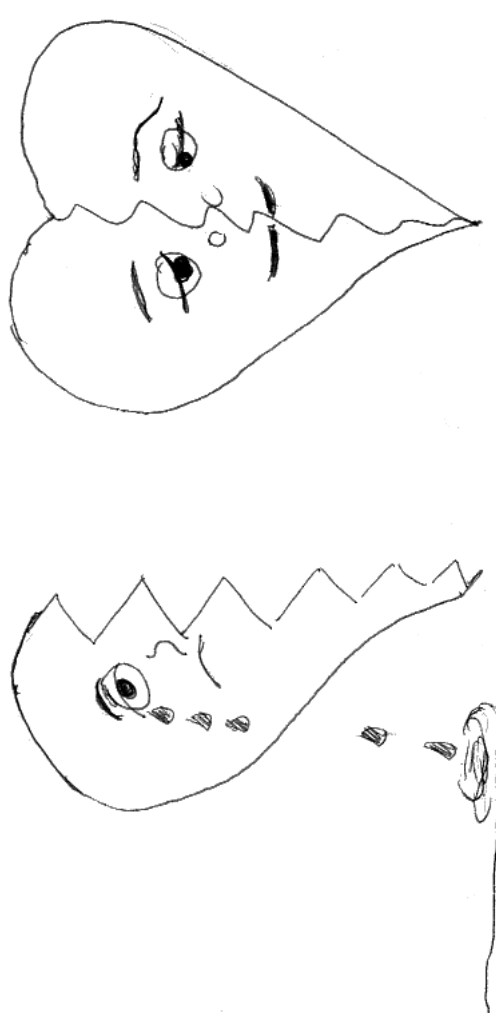
Úgy tűnik, a modern, felgyorsult világban a szerelem is autóstóp és verekedés közben terem. A film, ha másért nem lenne jó, hát azért az, mert *van*. Mert finom, mert nem bevált panelek szerinti receptekből összerakott szerelmi történet. Jó, hogy a befejezés olyan, amilyen. Jó, hogy újra meg újra felhangzik az összekötő dallam; hogy a régi filmkockák és a fekete-fehér újak nosztalgikus légkört teremtenek a jelenben is, és nem kell hatvan esztendődt utazni érte. Jó, hogy van augusztus ötödike, hogy, bár mindenki rohan, van még arra esély, hogy *ő* majd el fog jönni...

Nagyszerű lesz az egész.

Jó, hogy a mi szerelmünk – minden modernsége ellenére – *ilyen* is lehet.

Talán Emmi is megjön egyszeret.

Dankó Péter

Roszfiúk

(^{or} Rendezte: Sas Tamás)

Forgatókönyv: Ozsda Erika és Sas Tamás

Zene: Pierrat – Ganxsta Zolee és a Kartel

Szlogenek: FIGYELEM! SZÓKIMONDÓ FILM,

Ahol a szelíd közveszélyes...

Ahol a pofon tréfa, ha csattan...

A külvilág egy más világ...

Első látásra

Plakátja az amerikai krimikre jellemző technikával készült. Fekete háttérből kiemelkedő, számunkra ismeretlen arcok, némelyik teljesen kiemelkedik a sötétből, a másik beleolvad a homályba. A cím alul világít ki a feketeségből, kezdőbetűje pirosan izzó bélyeg (figyelem, ez már nem átlagos – bár a jelképeket sehol nem vetik meg!). A másik fajta hirdetés, amelyik a mozi ormán díszeleg, ismét sötét háttér előtt (ez a sötétség a filmben egyébként visszatérő motívum) a sorakozó szereplőket mutatja, a főszereplő kicsit visszafordítja a fejét. Nos, valószínűleg sokakat visszariaszt ez a kezdet, de valójában lehetne rosszabb is. Tény ugyanis, hogy a film inkább realista, mint erőszakos elemekre épült.

Műfaj

Jó kérdés. Szerintem azok közé a filmek közé sorolható, amelyek kétségbeesetten próbálják ábrázolni a körülöttünk lévő világot (értsd: Magyarország). Ezek a filmek kétségkívül elszaporodtak mostanában. Leesett végre, hogy mi folyik itt. Persze, mint minden valamirevaló film, ez is megfogalmaz életigazságokat a háttérben.

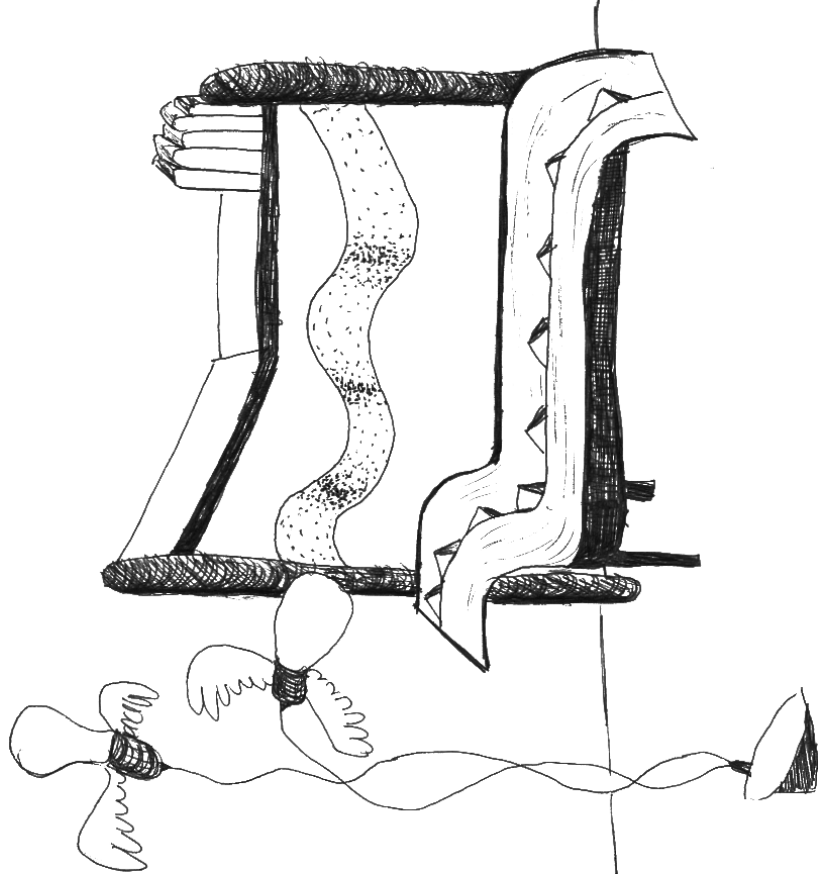
A kezdet

Szélesvásznos hatalmas vasdarabból ugyancsak hatalmas darabokat vág ki lángvágó, a sístergő hangot meg-megszakítják néma csendben a fortyogó fémbe eső darabok. A végeredmény egy anyacsavar, benne ferde kalapács.

A jel

Nem is tudom, minek nevezzem. Ezt viselik a fiúk az egyenruháik hátán, amikor polgárőrséget csinálnak belőlük. Az igazság az, hogy ez a jel összetéveszthetetlenül egy billog hatását kelti – olyat, amelyet az állatok tompórára nyomnak.

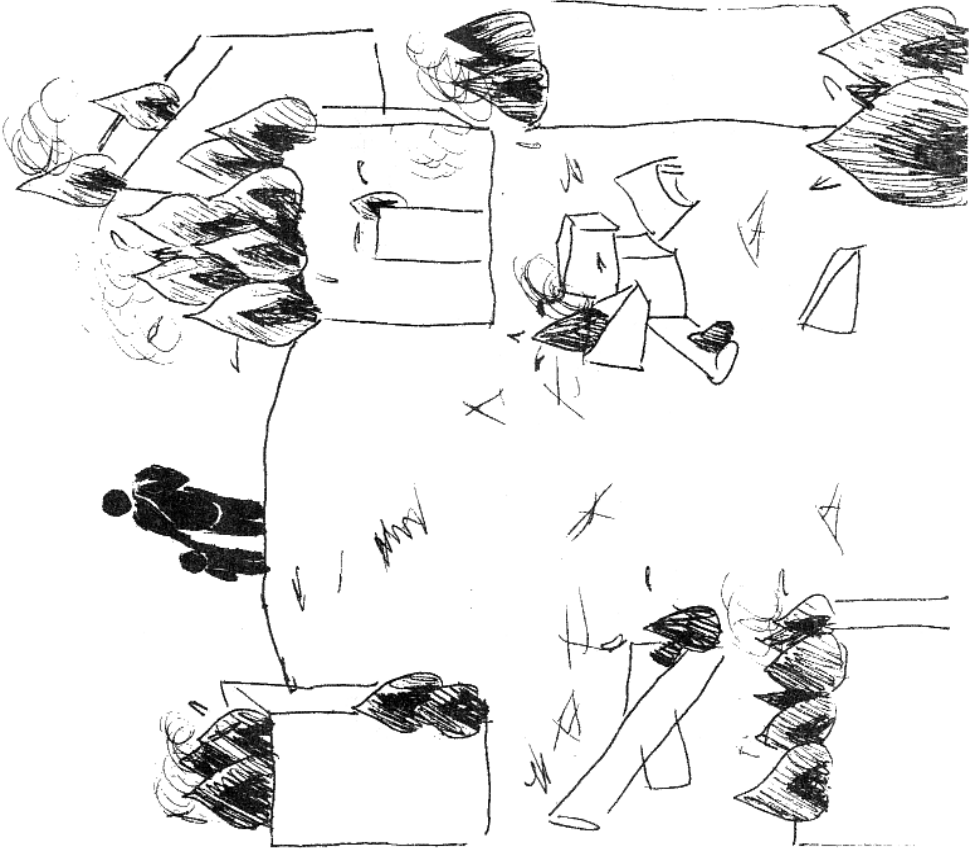
Bűtor tárlat

Külön érdeme a műnek – sok egyében túl – nyelve is. Tártyilagosan (ön)ironikus, humorba hajlóan abszurd, mélyen feszülő indulatokkal. A tragikum néhol komikumba, tragikomikumba fordul át.

A pillanat-ra gondolva a Tróját örökre megőrző két asszony képét látom magam előtt. S mellette legélesebben az Avilágból kilépőket, a döbbenetes tanulsággal. Nem lehet szabadulni tőlük, a regény gondolatvilágától. Új látásmódja, a történelmi eposz epizódjainak átvilágítása megvilágít minden fenti emberit is. Trója elpusztulhat az igazság és az eposzok mögül. Valami mégis megmarad. Egy ember, aki tudott lépni felismert pillanatában. Aki fájdalmasan kedves alak, akit nem lehetett feltáldozni egy magasztosabb öncél érdekében.

Dunkel Peter

Röviden

A történetet Czeto-Bernát László írta. Dióhéjban a következő: jó családból származó, még valószínűleg gimnazista fiút lefűlelnék egy adagnyi droggal, amit függő bátyja helyett szállított le. A 13 hónap egy kisvárosi javítóintézetben nem épp élvezetes – nehéz a beilleszkedés... –, de a humánus helyett új diri jön. A katonai tanár hangja és ereje a fiúk számára kényszeredett tiszteletet parancsol, ám néhol (a helyi befolyásokkal szemben) lágyan hízolgó. A fiúkból polgárorség lesz, leszámolnak a helyi bandával. Azonban nem minden úgy megy, ahogy Lehoia, az új igazgató úr, vagyis immáron Szacsa új polgármestere képzeli...

Konfliktus

Mivé lenne a film enélkül? Természetesen többféle szerelem is van a dologban: elég, ha a leánynevelő intézet látogatását megemlítem, ami ugyanolyan, mint a fiúké, csak lányban; azonban nem csak testi szerelem fordul elő. A fő gond az, hogy Kecőt – a pesti úrifiút – kiszúrja az új igazgató, lévén, hogy alvezérre van szüksége; lehetőleg a legintelligensebbre. Célja, hogy a fiúk „újra az égre tudjanak nézni”. Az nem derül ki, hogy vallást is kever-e a dologba, de amikor az említett dolgot közli, a szobában egy kereszt is látható a falon.

A fiú meg a családja

A báty drogfüggő; talán mindketten a papa nemtörődomsége miatt kerültek oda, ahova. Persze nem a pénz hiányzik, mert a papa saját sofőrjével viteli magát a minisztériumba, hanem a szeretet. Figyelem, az örök félreértés! A gyerekek nem pénz kell, hanem inkább törődés. (Ezt hajlamosak vagyunk az elanyagiasodott világ számájára írni, pedig már régóta érvényes az a propagandaszöveg, hogy karrier mindenek előtt.) Alapjában véve a családdal nem lenne baj, mert valahogy a maguk módján kimutatják szeretetüket a fiú iránt. Csak éppen ez kevés. A báty – ha nem is úgy él –, ugyanolyan intelligens, mint a testvére. Ő az, aki igazán mellette áll, érthető is, hiszen helyette van ott a kisebbik. A mama biztos, hogy szereti őket, de úgy néz ki, a papa befolyása alatt él. Talán nem volt elég bátorsága, vagy lehetősége, hogy igazán vállalja ezt.

Sartre

Azért érdekes, mert az igazgató és az alvezérnek szánt fiú, a főszereplő közötti „nagy csata” hevében hangzik el tőle egy idézet, ami valahogy ilyenképpen szól: „Mindannyian szabadságra vagyunk ítéelve.” Mire a fiú, aki egyébként olvasni szokott a paplan alatt, Kazinczy-idézettel válaszol: „Mindannyian annyira

vagyunk szabadok, amennyire a másikat szabadnak akarjuk.” Az egyezmény nem jön létre. (Jellemző egyébként, hogy egy, az igazgató által egysejtűnek titulált másik fiú erre így reagál: „Ez jó. Így még nem hallottam megfogalmazni. Mindannyian szabadságra vagyunk ítélve. A sz... t. Ez tetszik.” Végső soron ez is élet-igazság.)

Büntetés

Igazából elég furcsán hangzik számomra, hogy egy büntetlen előéletű fiút 13 hónapra (!) javítóintézetbe küldenek, mert meglátják, hogy egy (!) alkalommal kis zacskó kabítószert ad valakinek. Állítólag új törvény. Na tehát, szerintem akkor ez a film bizonyítja, hogy nem jó törvény, ha arra képes, amit ezzel a fiúval tett. És ugyanezen film bizonyítja, hogy az egész – a fiúk megjavulását célzó – javítóintézetesdi semmire sem jó, mert mitől javulnának meg? Hogy olyan környezetbe rakják őket, ahol velük egyidősekkel összezárva megtapasztalhatják a jövőbeli bünszöveget hierarchiáját?

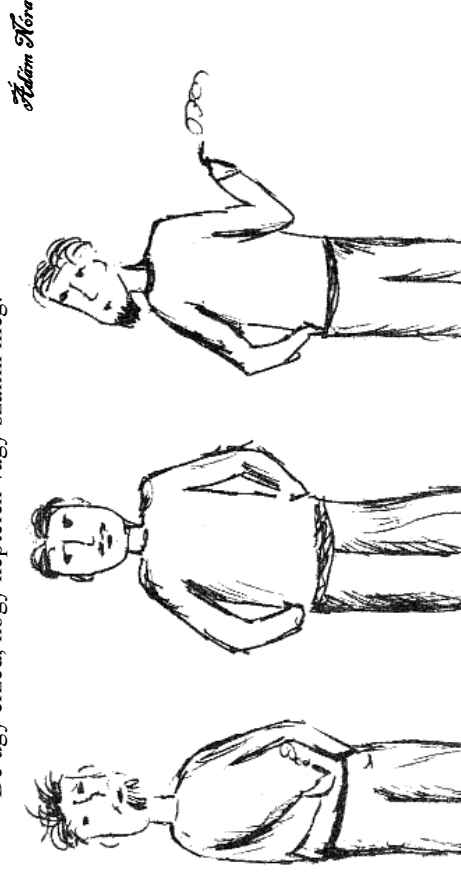
Vége

Nem véletlenül éltem a moziműsorok három sejtelmes mondatvégi pontjával a történet rövid leírásának végén. Annyit mindenesetre leszögezhetek, hogy az a dal, amit az utolsó jelenetben négy fiú énekel, egymás mellett egy ütemre lépve az aszfalton, az bizony nagyon hatásos volt. Íme, a szövege (persze így nem olyan élvezhető):

Csábító a végtelen

A nagy kék szabad ég

De úgy érzed, hogy képtelen vagy szállni még.

Állam Népe

hetőséget, hogy változtasson az elrendelten. Eposzi kellék: isteni beavatkozás segít ebben. A regény innenől kezdve lesz Creusais igazán. Merész ötlettel a királylány lép Aeneas helyébe (bőrbe), hogy – bár nőként ő járja be az utat – hajtsa végre a végzet által diktált feladatot, aminek minden részlete ismert. Szép, kerék Odüsszeiaként hagyományozódtak az utódokra – de a valóság egyszerűbb-bonyolultabb ennél. Ki gondol Trojával, hus-vét mindennapi valóságával? Ott is emberek éltek, saját nyelvvél, szokásokkal, hitvilággal. Nem tűnhetett el nyomtalanul; felidéződik Creusa monológjaiban, étellel telítődnek az üszkös romok, hirdette, hogy az ember nem felejt el, ami történt – legfeljebb túlléphet rajta, hogy az igazi hazaszeretet a romok közé visszatérő, az otthont romlottságában, bűnében is elhagyni képtelen emberé.

Az eposz a monumentális képek, nagy sorsfordulók műfaja. Hatalmas mélységek nyílnak meg a regény oldalain – ajtók. Szörnyű büntetést vállaló szerelem, ami mellett elszűrjük Dido tragédiája is. Az ösztönös, mélyről fakadó és eltörölhetetlen, megkérdőjelezhetetlen hazaszeretet. Mi volt szép Trojában? Hogy volt. Olyan, amilyen. Talán idegenkedve fogadjuk, megbélyegezzük egyes elemeit ennek a világnak; mégis, romjaiban is élő, vágyott hely egy fríg-igazsága. Nem majdani és hajdanvolt emberek világa Charoné – két álomé. A lidércesenél borzalmasabbak az idill képei. „Az Alvilág a traumák feledhetetlen-ségének és a boldogság visszahozhatatlanságának átélése.” Ez utóbbi a súlyosabb élmény. A visszahozhatatlan boldogság korszaka lezárul Trojában, a traumák edzik keményre a fríg királylányt, hogy elviselje az újabbakat. A tragédiákban szerzett bölcsesség kiterjed az élet minden területére. Elgondolkodtató kérdések sorát mondja ki Cre-usa. Nagyönis életszerű, a mesék mázától mentes ez az életút, ez a mondák légkörétől letisztított történelem-darab. Elvonatkoztatva Creusától, újfajta látásmódot is mutat, hogy a legszebben megírt történetek háttérében is más mond a valóság, az igazi motiváció. Sokszor talán emberibb (ha nem is olyan jól megírható, mint egy eposz).

Modern, mai Creusais A pillanat. „Megírtam benne mindent, amit életről, halálról, hazaszeretetről, politikáról, politikáról, árujáról, gyávaságról, hősi magatartásról, élőkéről, holtakról, soha senkinek igazán megmutatott önmagam-ról és az író kötelességéről tudtam” – írja Szabó Magda. Valami nagy világégés kell, hogy felszínre hozza ezeket a gondolatokat, letisztulva, átélve. „A kegyesatyáknak megvan a maguk pontosan kijelölt magatartása, minden, amit tesznek, az állam érdekében történik, és senki se tudja rólok azt, amit Charon, hogy minden, amit élnek ezentúl, vagy el nem érnek, változatlanul csak egy kellemes vagy kevésbé kellemes epizód lesz az életükben ahhoz a megnevezetlen, sosem említendő valamihez képest, amit valahol ott Kis-Azsiában elfedett a pernye.” Minden gondolat, tett mélyén az elveszett Trója magaslík – örökre volt birodalom, volt emberekkel. A mindenét veszített pedig megteszi, amit kell, de mi más lehetne a befejezés, mint egy utolsó bátor tett: visszatérni Trojába...

AZ UTOLSÓ PILLANAT

([©] Szabó Magda: A pillanat; Európa; Budapest, 1999.)

„Egyszer mindenki előtt megáll a lehetőség hőszinű paripája, amelyre félholtan is fel kell kapaszkodni, mert nem jön újra mifelénk.” Abban az egy pillanatban büntetlenül kijátszható a végzet, másféle terelhetők a dolgok – még akkor is, ha ismert történelmi vagy mitológiai személyiségekről van szó.

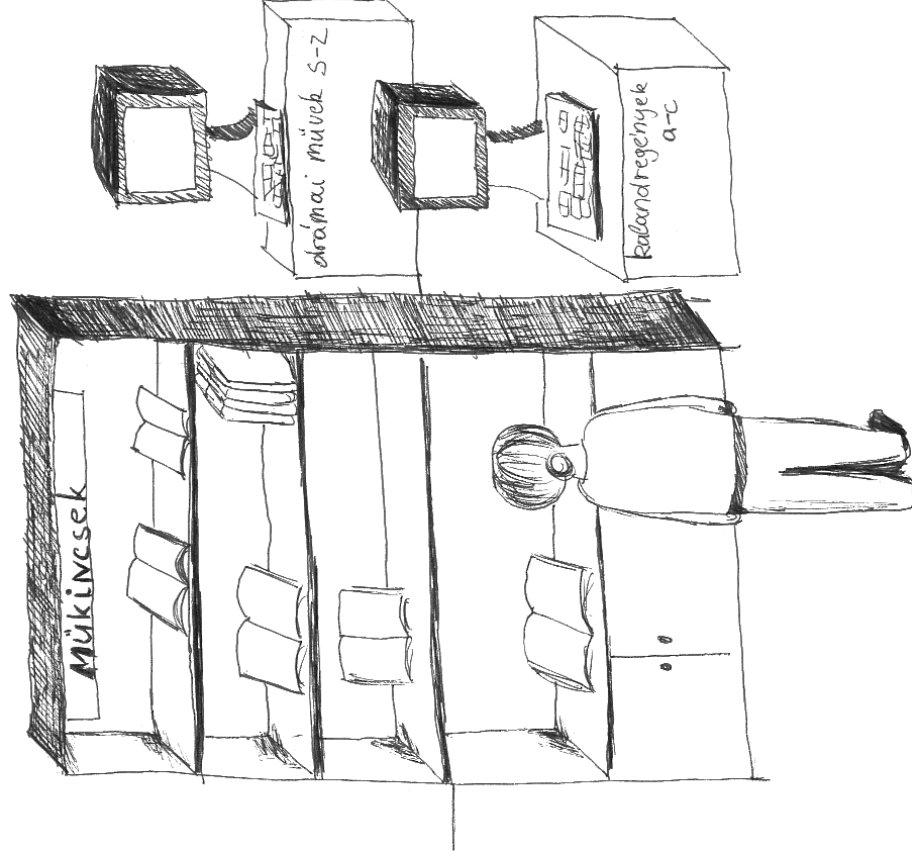
Ismerősek Vergilius eposzának fordulatait, legalább nagy vonalakban. Az elpusztuló Trójából kegyesatya Aeneas menekül meg, fiával, apjával és néhány emberrel, hogy – az isteneket is átmenekítve – Itáliában vesse meg egy jövendő világbirodalom alapjait. Ehhez azonban sok viszontagságon kell átmennie, kezdve első felesége halálával, egészen a szomorúan szép karthágói Dido-epizódig. Vergilius miért írta meg azt az Odüsszeia–Íliász-eposzt? Öngazolása volt a kornak, a római eszménynek – eredetmítosz. Az isteni származású Aeneas az alvilágban találkozik a jövendő nagyjaival; a szálak egészen a császárokig nyúlnak. A római „ideál” még a nagy érzelmekről – mint a szerelem – is képes lemondani. Ez a lemondás éppen a karthágói királynő halálához és átkához vezet, megmagyarázva, előrevetítve a későbbi háborút. Szükséges és elégséges, bár csekélynek látszik egy hadjárathoz a fenti magyarázat. Szintúgy az asszony-rablás, amely mintegy tíz évig tartó, véres harc kiróbbantó oka. De a végzet szerint Trójának nincs menekvés. Nincs menekvés Priamus szép gyermekeinek, az életteli, energikus Hecubának, a kedves Laokoóznak – csak az istenek-kiszemelte Aeneasnak, Venus fiának. Ez az isteni származás emeli magasra csillagát Trója leáldozó napja felett.

Nehéz szeretni a kiválasztottat, akinek érdeme érdemtelen a többiekkel szemben. De vele megmenekülhet a főpap és a királyné szerelmének gyümölcse, Creusa. Ki gondolná, hogy a végzet már az ő sorsát is elrendezte; neki is Trójában kell meghalnia? Idegenül csenghet a név – mellékfigura lesz Aeneas első feleségének kezdetén bekövetkező elhunytával. Az ő szerepe a történetben, hogy a kellő pillanatban meghaljon szülővárosa ismert utcáin – teher nélkül, menekülés közben elmaradva fiát és béna apját cipelő férje mellől.

Ha van rá bizonyíték, hogy Vergilius nem jószántából írta a művet, az itt található. A menekülés kevésbé realiztikus képeinél kicsaklik meg a pontos kidolgozottság. Abszurd az életüket mentők szoborba kívánczó képe. De így festményként maradt az utókorra. Ha pedig nem elég ez a kép (érvnek Creusa eltűnésére), akkor egy kevésbé idealizált: hogyan szállhatna partra feleségestől Aeneas Karthágóban, majd Itáliában? A veszteségekkel számolni kell. De mi lesz azzal, akit az elhanyagolható néhány százalékhoz írtak? Ha a keretbe még bőven beférő áldozat tetet őlt, és tiltakozik kitoröltetése ellen. Ha szól, hogy szíve még vágyat érlel – nem kartoték-adat. Ha nem hagyja magát.

Creusa fontos epizódfigura. Tovább lép a felismerésen, megragadja a le-

Könyvtárban

PILÁTUS TESTAMENTUMA

(☞ **Popper Péter: Pilátus testamentuma; Saxum; Budapest, 1999.**)

Jézus három éven át tanított és tett csodákat Júdeában, mielőtt magára haragította a terület vallási és politikai vezetőit. Júdás segítségével elfogták, majd a főpap elé vezették azzal a váddal, hogy önmagát istennek tartja, tehát az Istent káromolja. Mivel nem volt alkalmas tanú ennek alátámasztására, továbbküldték Pilátushoz, a római helytartóhoz, immár azt állítva róla, hogy Júdea új királyaként viselkedik, és ezzel veszélyezteti a tartomány békéjét. A helytartó sem találta bűnösnek, de tartva a papoktól és a zendüléstől, hűsvét alkalmából a köztörvényes bűnöző Barabásnak adott kegyelmet, Jézust pedig keresztalárra ítélte. (Ezzel a lépéssel egy évezerdes jelképet és több „történelmi” egyházat alapozott meg, de ez már egy másik történet.)

A sorból nem szabad kihagynunk Heródest sem, aki még a megváltó születésekor megöletett minden fiúcsesemőt Betlehem környékén, mert féltette Jézustól a hatalmát. Ki volt hát Jézus gyilkosa? Heródes, Júdás, a főpap, Pilátus vagy Barabás? Esetleg a nép, aki három éven át követte őt, de hirtelen ellene fordult, és zendülni készült? Jézusnak azért kellett meghalnia, mert az a kor nem érezt meg a szeretetre és a jóságra?

Maga a kérdésfeltevés helytelen. A bibliai Újszövetség egy több kort és cenzúrárt megélt misztikus dráma, így nem szabad tőle történeti hűséget, logikus cselekedeteket és eseményeket várni. Jézus születésére, tanítására, Golgota-útjára és feltámadására metaforikusan kell tekinteni, egy olyan misztikus történetre, amely több vallás hitételeinek és szertartásainak alapját képezi. Némi időbukfencsel tehát: Jézusnak azért kellett meghalnia, hogy alakja köré épülhessen a megváltás-tan, és hogy előbb szekta, majd világegyház nőhessen ki belőle.

Több (Bibliától független) bizonyíték utal arra, hogy Jézus és az Újszövetségben megnevezett személyek valóban kb. kétezer éve, egyazon időben éltek, és társadalmi pozíciójuk nagyjából egybeesett az evangéliumokban leírtakkal. Vélhetőleg az akkori emberek se voltak butábbak, naivab-bak vagy elvakultabbak a maiaknál: politikai vezetőik ugyanolyan ésszerűen és számitóan gondolkoztak, mint a maiak. Hiba lenne tehát Heródest alattomos, féltékeny királyrá, a főpapot jól tartott szertartásmesterré, Pilátust pedig kényelmes, a tartomány főlött átsikló helytartóvá egyszerűsíteniünk. Nem szabad elfeledkeznünk arról sem, hogy Júdea akkoriban a Római Birodalom része volt, sajátos, bizonyult jogállásban. Így már van értelme annak a kérdésnek, hogy miért kellett a Jézus nevű embernek akkor és ott meghalnia.

Popper Péter pszichológus könyvében szokatlan nézőpontról mutatja be az eseményeket: Pontius Pilatus, a római helytartó (hegemon) személyén keresztül. Pilatus kezdetben idegenkedve nézi, és bárbarának tartja a zsidó vallási kultuszt, a századok óta a Messijach-ra várók hitvilágát. A történet folyamán

azonban fokozatosan a vonzaskörébe kerül, érdeklődve figyeli Jesuá háNocri rabbi tevékenységét, és a benne kezdetben a Messijach-t látó, de később tőle különböző politikai okokból elforduló zsidó vezetőket.

A fiatal Pilatus jelen van a kihallgatáson, melyen a papok Peloni („az a bizonyos” – behelyettesítő név) valódi célját próbálják kideríteni. Nem sokat ért az ott elhangzottakból, de megérinti a rabbi misztikus alakja. Pilatusnak sajátos helyzete folytán módja nyílik a papság, a tanítványok, a rómabarát vezetők és az elszakadást szervező mozgalmak oldaláról is figyelni az eseményeket. Fokozatosan fény derül Mária és József szerepére, a betlehem-i gyermekgyilkosság és Johanán (keresztelő János) megöletésének okára. Végül minden egy irányba mutat: Jesuá háNocri tevékenysége sérti a helyi politikai érdekeket. Pilatus, bár egyre nagyobb csodálattal tekint a rabbira, már nem teheti meg, hogy kegyelmet ad neki. Mielőtt azonban kihirdeti a halálos ítéletet, lehetősége nyílik három kérdést feltenni négy szemközt a halálra váró Peloninak...

A regény hű az Újszövetséghez, abban az értelemben, hogy felvonultatja szinte az összes ismert alakot, és a történet is a megírt vonalon halad. Azonban nem Jézus szeretete és tanításai állnak a középpontjában, hanem az akkori zsidó társadalom és hitvilág. A szereplőket Pilatus kapcsolja össze: a történetet az ő szemszögéből látjuk, és rajta keresztül kapunk képet arról, hogy az egyes rétegek hogyan viszonyulnak a messiáshoz. A vélemények és jellemek kiforrottak, és pártatlanság nélkül, egyenlő hangsúllyal jelennek meg a műben. A cselekmény – bár az eredeti téma és műfaj ezt egyáltalán nem követeli meg – logikusan, ésszerűen halad előre, olyannyira, hogy elolvasása után az eredeti, bibliai szöveg lebutított zanzának, kivonatomnak tűnik. Hozzá kell tenni azonban, hogy ez a szubjektív összehasonlítás nem mérvadó, mivel a két mű más közönségnek készült: ugyanúgy nem várhatjuk el a Bibliától a rációt, mint ahogy Popper Péter könyve nyomán sem fog új vallás kialakulni.

A misztikumot a történetben egyedül Jézus képviseli. A Rómától való elszakadást szervező támogatói az új állam politikai vezetőjének szánják, de tanulmányújtáról visszatérve teljesen megváltozik: szellemi vezetőként, prófétaként lép fel, a politika már nem érdekli. Élete hátralevő részében igyekszik az őt megérintő földön túli lényből a lehető legtöbbet átadni az embereknek. A saját mércéje szerint beteljesíti a küldetését, és nincs szüksége arra, hogy feltámadjon. Legalábbis Popper Péter szerint. A könyv rendkívül érdekes, magával ragadó; hosszabb terjedelme ellenére egyhuzamban végig lehet olvasni. Azoknak ajánlom, akik érdeklődnek a történelem és a vallás iránt, de nem kötődnek a dogmákhoz, és többre vágnak a Biblia túlegyszerűsített metaforáinál.

Peter Popper